

Українська мова

10-11 класи

ПРОГРАМА

для профільного навчання учнів
загальноосвітніх навчальних закладів

Філологічний напрям, профіль – українська філологія

Профільний рівень

Укладачі:

Мацько Любов Іванівна – завідувач кафедри стилістики української мови Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, доктор філологічних наук, професор, академік АПН України;

Семенов Олена Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, старший науковий співробітник відділу теорії та історії педагогічної майстерності Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

Пояснювальна записка

Вступ, мета та завдання профільного навчання з української мови

Мова є одним із найважливіших засобів профілізації старшокласників, оскільки вона вербалізує картину світу і цим самим є основою світогляду кожної особистості. Усі ланки середньої загальноосвітньої школи мають своїм завданням навчати і виховувати учнів. Старша ланка характеризується тим, що підсумовує та узагальнює весь навчально-виховний процес загальноосвітньої школи, формує цілісний світогляд і перспективи на майбутнє. Випускаючи старшокласників у життя, вона відповідає на духовні, соціальні, культурні, господарські запити суспільства, нації, держави, підготовку вихованців їх до життя і вселяє надію на краще майбутнє, яке випускники повинні створювати власними силами.

Як засіб пізнання дійсності українська мова сприяє розвитку інтелектуальних і творчих здібностей старшокласників, їх абстрактного мислення, пам'яті і уяви, мовного чуття і мовного смаку, вихованню естетичного інтересу, усвідомленої позитивної мовної поведінки. Особливістю профільного навчання є встановлення взаємозв'язку між процесами вивчення мови і її використанням у процесі спілкування та діяльності.

Програма з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) розроблена з урахуванням положень Закону України “Про загальну середню освіту”, Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, Концепції профільного навчання в старшій школі, Типового навчального плану загальноосвітніх навчальних закладів (філологічний напрям), програми "Українська мова. 5 – 11 клас", Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Програма розрахована на вчителів української мови і літератури старших класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) загальноосвітніх навчальних закладів та учнів-старшокласників, оскільки містить також рекомендації для організації самонавчання та самооцінки і підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови. Програма може використовуватися для близьких до філології інших профілів гуманітарної сфери.

Програма орієнтує не тільки на вивчення української мови, а й на обізнаність з філологічною галуззю в її зв'язках з іншими гуманітарними галузями (історико-літературними, історико-культурними, історико-правовими, мистецькими та ін.).

Мета профільного навчання української мови (філологічний напрям, профіль – українська філологія) полягає у формуванні інтелектуально розвиненої, морально досконалої, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє виражальними засобами сучасної української літературної мови, її стилями, різновидами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), відзначається готовністю до подальшого професійно-орієнтованого навчання, спроможна самостійно визначати цілі самонавчання, самовиховання й саморозвитку та діяльнісно їх реалізовувати.

Викладання української мови у класах філологічного напрямку, профіль – українська філологія спрямоване на вирішення комплексу завдань навчання, виховання і розвитку сучасної, конкурентноспроможної на ринку праці особистості.

Завдання профільного навчання української мови (гуманітарний напрям, профіль – філологія):

- виховання громадянина і патріота Української держави, формування усвідомленого ставлення до української мови як інтелектуальної, духовної, моральної і культурної цінності, потреби знати сучасну українську літературну мову й досконало володіти нею в усіх сферах суспільного життя, готовності до адекватного вибору й отримання професійної гуманітарної (філологічної) освіти;

- розвиток інтелектуально-креативних здібностей школярів, їх інтересу до вивчення української мови, прагнення до творчого осягнення вершин української культури й мистецтва слова; виховання потреби, занурюючись у світ українського слова, безперервно вдосконалювати власне мовлення;

- *формування мовних і лінгвістичних компетенцій* учнів, зокрема:

- поглиблення знань про мову як багатофункціональну знакову систему й суспільне явище, розуміння основних процесів, що відбуваються в мові, ознайомлення з мовознавством як наукою і працями провідних вітчизняних лінгвістів, інтелектуалізація мовлення учнів, актуалізація їх лексичної, семантичної,

граматичної компетенції, вироблення мовного смаку шляхом розширення філологічного кругозору, формування умінь використовувати набуті знання при роботі з мовним матеріалом, використовувати багатство мови у своєму мовленні;

- *формування мовленнєвих комунікативних компетенцій*, зокрема:

- шляхом поглиблення знань про функціонально-стилістичну систему української мови, засвоєння норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування та вдосконалення умінь і навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах, оволодіння різноманітними стратегіями і тактиками ефективної комунікації, генерування вартісних зразків власної мовленнєвої творчості, виховання потреби самоосвіти і самооцінки для постійного вдосконалення особистісно-мовленнєвої діяльності;

- оволодіння умінь сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; сприймати мову як мистецьке явище, що має етичну й естетичну цінність;

- *формування умінь і навичок переконливо викладати свої думки*, дискутувати, використовуючи різні способи аргументації та ілюстрування прикладами, вести діалог зі співрозмовниками, дотримуючись правил мовленнєвого етикету; працювати з різними типами текстів, у тому числі й з кібературою, з мовними формами різних жанрів, стилів і підстилів; оволодіння інтерактивними методами навчання;

- *формування лінгвокультурознавчої компетенції* через розвиток цілісного уявлення про мову як національно-культурний феномен, розуміння національної своєрідності української мовної картини світу, знання констант української національної культури, концептуальних лінгвокультурем, виховання поваги до інших етносів, їхніх мов, звичаїв, традицій, культури, історії;

- *формування дослідницької компетенції*, вдосконалення умінь і навичок самостійної філологічної роботи з науково-навчальним текстом, різними джерелами

наукової, довідкової інформації з лінгвістики, зокрема електронними, розвиток умінь інформаційної переробки тексту.

З метою реалізації цих завдань шляхом застосування текстоцентричного підходу посилюється увага на інтегруванні теоретичних і прагматично-орієнтованих розділів курсу сучасної української літературної мови (фоностилістика, стилістична лексикологія, граматична стилістика, стилістика і культура мовлення, риторика), ширшому використанні нових освітніх технологій, у т.ч. інформаційно-комунікаційних, науково- і навчально-популярних посібників, довідниково-енциклопедичних, комп'ютерних засобів.

Визначені завдання реалізуються через мовленнєву (комунікативну), мовну, лінгвістичну, соціокультурну, діяльнісну (стратегічну) змістові лінії Державного стандарту з української мови.

Особливості організації профільного навчання за філологічним напрямом, профіль – українська філологія

Програма з української мови для профільного навчання учнів 10-11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) реалізує компетентнісний, функціонально-діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи до навчання української мови старшокласників профільних класів, що відповідає сучасним суспільним запитам.

Особливо посилюється увага до компетентнісного підходу, запропонованого Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, та розробленого українськими вченими особистісно-орієнтованого підходу до навчання української мови.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти орієнтують усіх, чия діяльність пов'язана з організацією вивчення мови, “базувати свою роботу на потребах, мотиваціях, характеристиках і ресурсах учнів”, що практично означає значну індивідуалізацію мовної освіти, а значить і навчального процесу [Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – С. VIII.].

Предметний зміст (сума знань, блоки інформації) профілю – українська філологія - ставить і свої вимоги до мовних, комунікативних компетенцій і діяльності тих, хто готується у межах цього профілю. Типи розумової і фізичної діяльності, форми суспільної свідомості і творчості, системи концептів і понятійних полів, що виражають форми профільної суспільної свідомості (специфіка мовомислення і мовотворення в різних вербальних формах), види інформації – це все те, що становить зміст профільного навчання, його інтелектуально-діяльнісну специфіку.

Зміст профільного курсу являє собою єдність процесу поглибленого засвоєння основ лінгвістики, мовних одиниць сучасної української літературної мови, теорії мовленнєвої діяльності, процесу формування умінь нормативного, доцільного, оптимального використання мовних засобів у різних сферах і ситуаціях спілкування.

У процесі профільного навчання у старшій школі з *лінгвістичних* компетенцій (орфоепічної, орфографічної, фонологічної, семантичної, граматичної і лексичної) бажано особливо актуалізувати *лексичну* (лексикон), *семантичну* і *граматичну* (семантикон). Опанування інших компетенцій (орфоепічної, орфографічної, фонологічної), засвоєних у попередніх ланках навчання і таких, що стали уміннями, продовжується, але функції такого навчального матеріалу ширші, багатоаспектні, зі зміщеними акцентами на складних орфограмах і пунктограмах.

Більше уваги пропонується приділяти *соціолінгвістичній* і *прагматичній* компетенціям (прагматикону), зокрема лінгвістичним маркерам соціальних стосунків, етномовним універсаліям, мовним етичним формулам, стилям, підстилям і профільним мовним жанрам, що сформувалися на профільній інформації, її понятійному змісті і каналах передачі.

Ступінь інтелектуально-психологічної готовності учнів старшої школи й успішно засвоєний ними зміст мовної освіти в ранній дошкільній, початковій і середній основних ланках навчання дає підстави вважати, що старшокласники вже опанували перший рівень мовної культури - рівень правильності, тобто оволоділи необхідним загальномовним лексичним складом літературної мови, орфоепічними, орфографічними і пунктуаційними навичками, граматичними нормами словозміни,

словотворення та побудови речень. Це означає, що старшокласники мають гарну перспективу для повного оволодіння наступними рівнями мовної освіти і культури, які також започатковані на попередніх етапах навчання. Це рівні незалежного користувача і компетентного (автономного) користувача мовою.

Невід'ємною складовою навчального курсу української мови є *лінгвокультурознавча компетенція*. Вивчення лінгвокультури спрямоване на усвідомлення мови як національно-культурного феномену, розширення знань про взаємозв'язок розвитку мови, історії та культури народу, вдосконалення етикетних норм мовленнєвого спілкування, пізнання культури рідного народу в "діалозі" з іншими слов'янськими та неслов'янськими культурами. Ознайомлення із цариною народних традицій, фольклорних жанрів, національною літературою формує уявлення учнів про шлях духовно-культурного розвитку рідного народу, особливості його ментальності, самобутність української культури. Через емоційне переживання, пізнання моральних норм і культурних цінностей школярі готуються до подальшого самостійного спілкування з мистецтвом слова, відбувається їх індивідуально-творчий саморозвиток.

Відповідно до поданих вище компетенцій та з урахуванням мовної, лінгвістичної, мовленнєвої (комунікативної), соціокультурної, діяльнісної (стратегічної) ліній, що тісно взаємопов'язані, структурується зміст навчального матеріалу програми.

Мовна змістова лінія представляє собою системний виклад сучасної української літературної мови з урахуванням внутрішньорівневих, міжрівневих і міжпредметних зв'язків. Провідними у вивченні мають бути семантичний і функціональний аспекти, що передбачають посилення уваги до значення і функцій мовних одиниць. Зокрема синтаксис повторюється на морфологічній основі; цілісність і системність знань і вмінь з пунктуації забезпечується широким зверненням до тексту, увагою до авторської пунктуації, складних випадків застосування пунктуаційних правил. *Лінгвістична змістова лінія* спрямована на формування і розвиток мовно-мислительних здібностей та умінь учнів поглиблено опрацьовувати теоретичні питання мовної структури, творчий доробок учених-

лінгвістів, письменників, діячів культури та представлення їх як висококультурних мовних особистостей, аналізувати мову фольклорних і художніх творів, літературознавчих, історичних, географічних та інших текстів, виконувати завдання на мовне вправління, творчі завдання, ознайомлювати з методикою науково-дослідницької роботи з етнолінгвістики, мовного родинознавства, лінгвокраєзнавства.

Мовленнєва (комунікативна) змістова лінія спрямована на формування і розвиток мовленнєво-мислительних здібностей та умінь: формування умінь переконувати, спростовувати чужі аргументи, обґрунтовувати власну позицію з наведенням системи аргументів; відповідно до поставленої мети здійснювати цілеспрямований пошук інформації у джерелах різного типу і критично оцінювати її достовірність; робити висновки з прочитаного або почутого; аналізувати мову окремих персонажів, промови визначних діячів минулого і сучасності, особливості мови інформаційних відеороликів та відеосюжетів; володіти основними видами публічних виступів (висловлювання, монолог, дискусія, полеміка), вчитувати редагувати текстові зразки, конструювати виступи, діалоги і полілоги.

Соціокультурна змістова лінія є інтегративною, реалізується в системі навчальних тем з етно-, соціолінгвістики, лінгвокультурології, лінгвокраєзнавства, текстів і усних висловлювань, які віддзеркалюють національну культуру українського народу та подають кращі зразки світової культури. Провідним постає розвиток духовної сфери особистості, зокрема виховання патріотизму, моральних переконань, активізація пізнавальної діяльності учнів, відчуття прекрасного, збагачення словникового запасу, формування особистісних переконань, вигранення власного духовного світу. Соціокультурна змістова лінія спрямовується на формування умінь виконувати історико-культурологічні коментарі до національно-культурних лексем, проводити етнолінгвістичне дослідження, укладати мовні, літературно-краєзнавчі альбоми етнографічних районів України; вилучати соціокультурну інформацію з різних джерел, опановувати різні способи збору, узагальнення, систематизування лінгвокультурної інформації, працювати з

центрами української культури, готувати тематичні екскурсії, зустрічі, олімпіади, вікторини, ігри, конкурси, укладати тематичний словник-тезаурус.

Діяльнісна (стратегічна) змістова лінія за Державним стандартом реалізується паралельно у мовленнєвій (комунікативній) і соціокультурній змістових лініях, збагачується за рахунок прагматичної лінгвістики. Змістова лінія спрямована на формування умінь виконувати завдання на мовне вправління (різноманітні вправи, тести, написання статей, складання конспектів, анотацій, рецензій на усні й письмові тексти, інтерв'ю, нарисів, резюме, відгадування мовних загадок, ребусів, кросвордів, участь у мовних іграх, конструювання лінгвістичних задач тощо); творчі завдання (написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, замальовок, пейзажних портретів, оповідей у народно-розмовній манері, розповідей різного типу, переказів з творчим завданням; моделювати ситуації; виконувати проблемно-пошукові завдання; брати участь у рольових іграх, в роботі у групах, у парах; складати проекти різної тематики, що продукуються із застосуванням групових форм навчання; здійснювати самостійну пошукову роботу на основі фахових філологічних та методичних журналів, передач радіо і телебачення, філологічних, лінгвістичних Інтернет-сайтів, електронних словників, довідників, Web-сторінок мовознавців й укладати власну електронну бібліотеку; брати участь в учнівських конференціях, пресконференціях, Інтернет-конференціях; конкурсах, громадсько-політичних заходах, організації свят рідної мови, мовних вікторин, у роботі наукових гуртків та проблемних груп філологічного профілю, готувати реферати, дидактичні матеріали за дорученням учителя, здійснювати мовну консультативну допомогу учням середніх класів. Учням пропонуються також завдання творчого характеру для самоаналізу і самооцінювання та для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з української мови.

З метою виконання пошуково-дослідницьких, творчих завдань учень поетапно планує, а потім здійснює, коректує, конкретизує, моделює, прогнозує власну діяльність, добирає переконливі аргументи чи спростовує наявні для доведення власної думки, уміє застосовувати набуті уміння в різних життєвих і навчальних

ситуаціях спілкування, доцільно користується комунікативними стратегіями та стратегіями співпраці.

Навчання української мови забезпечує реалізацію як внутрішньопредметних (міжрівневих), так і міжпредметних зв'язків, створює передумови для усвідомлення художньої літератури як мистецтва слова, закладає основи, важливі для опанування іноземних мов та інших шкільних предметів гуманітарного та негуманітарного циклу. Важливою складовою шкільного курсу виступає лінгвістичний аналіз тексту.

Принципи навчання української мови

Основними дидактичними і методичними принципами навчання української мови є принципи науковості, наступності, систематичності, доступності, свідомості й активності учнів, взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, особистісної орієнтації, культуровідповідності, соціокультурний, демократизації та гуманізації, інтегративності, креативності, активної пізнавальної діяльності, комунікативно-діяльнісний, інтеграції лінгвістичних понять, органічного поєднання навчання мови й мовлення, врахування поліфункціональності рідної мови, практичної спрямованості навчання

Зокрема *принцип взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку* орієнтований на забезпечення гармонійної реалізації основних загальноосвітніх функцій навчального предмета;

реалізація *принципу інтегративності* означає прагнення подати шкільний курс української мови у тісному зв'язку з іншими навчальними предметами (літературою, іноземною мовою, історією);

принцип особистісної орієнтації навчання визнає цінність учнівської особистості, вияв і розвиток її здібностей, забезпечення вчителем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, врахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнанні та саморозвитку;

в основу *принципу культуровідповідності* покладена концепція про спорідненість особистості з історією і культурою власного народу (не зрікатися

рідної мови і культури), вплив культурних цінностей на формування особистості;

соціокультурний принцип передбачає опанування мови як національно-культурного феномену, що відображає духовно-моральний досвід народу, зв'язки української мови з національними традиціями українського народу, усвідомлення учнями краси, виразності й естетичних можливостей рідного слова;

принцип демократизації, гуманізації навчання мови полягає у здійсненні співпраці вчителя й учня з метою досягнення освітньої мети, створення умов для творчого розвитку й учнів, і педагогів в атмосфері співтворчості;

принцип креативності виявляється у здатності до творчості, розвитку творчих здібностей особистості у процесі опанування української мови як системи і засобу комунікації;

комунікативно-діяльнісний принцип спрямований на опанування мови як засобу спілкування у процесі взаємопов'язаного і цілеспрямованого вдосконалення аудіювання, читання, говоріння та письма;

принцип інтеграції лінгвістичних понять, що виникають на зв'язках мовних одиниць різних рівнів (звук – слово – словоформа – образ);

принцип органічного поєднання навчання мови й мовлення як засобу і способу мовленнєвої діяльності, її змісту і форм означає, що вивчення мови є не тільки метою, а й засобом досягнення основної освітньої мети;

принцип урахування поліфункціональності рідної мови (ідентифікаційної, комунікативної, пізнавальної, культуроносної, експресивної, естетичної, креативної функцій) за умови вмілого його використання засвідчує й реалізує невичерпні потенційні освітні можливості української мови;

принцип практичної спрямованості навчання, що реалізується в різнобічному і систематичному збагаченні мовлення учнів лексичними, фразеологічними, граматичними, стилістичними виражальними засобами мови.

Рівні оцінювання учнів

“Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання,

оцінювання” пропонують здійснювати оцінювання учнів за такими рівнями: *інтродуктивний* (відкриття мови, введення), *середній* (або “виживання”), *рубіжний*, *просунутий*, *автономний* (або рівень ефективної операційної компетенції), *рівень глобального* володіння мовою.

Вважаємо, що в початковій і середній ланках загальноосвітньої школи нижчі рівні володіння мовою (*інтродуктивний*, *середній*, *рубіжний*) уже сформовані. Отже, шкалу оцінювання у профільних старших класах почнемо з рубіжного рівня (*9 клас*) до рівня незалежного користувача (*10 клас*). Умовна назва “*незалежний користувач*” означає, що учень уже володіє адекватною мовною реакцією в поточних ситуаціях, він не є скутим у виборі мовних норм, але його операційна компетенція ще обмежена.

Завдання навчання української мови – досягти того, щоб учень ефективно володів мовою, тобто досягти ефективної компетенції (адекватної операційної компетенції), або автономного рівня (*11 клас*). Операційна компетенція такого користувача вже є адекватною, тобто учень адекватно добирає мовні засоби. Цей автономний рівень компетенції бажаний для більш складних видів роботи і навчальних завдань.

Опис змісту рівнів дає уявлення про те, які вимоги ставляться до учнів 10-11 класів (філологічний напрям, профіль – українська філологія) і яким має бути мовлення зразкового учня профільної школи. Самооцінка учнів виражається своєрідними виразами-формулами: я це можу зробити, виконую, знаю, розумію, усвідомлюю тощо. Задана планка компетенцій (своєрідна матриця компетенцій), зафіксовані вимоги до рівнів володіння мовою (тобто рівні вимірювання) є ідеальним варіантом, бо не кожний учень досягне таких компетенцій. Але ж зразок має бути, і кращі учні повинні досягти найвищого рівня або рівня компетентного користувача (*11 клас*). Враховуючи тенденцію зростання вимог комунікативного соціуму до культури мовлення, можна вважати, що рівень компетентного користувача (*11 клас*) стане не тільки актуальним, а й популярним серед учнівської молоді.

Рекомендації щодо роботи з програмою

10 клас. Цей клас – перехідна ланка до профільного навчання. До нормативного шкільного курсу вводимо навчальний матеріал з комунікативної лінгвістики, соціо-, прагма-, етнолінгвістики, лінгвокультурології, культури мовлення.

Основна *мета* навчання української мови:

- систематизація і поглиблення знань про мовну систему із залученням додаткових теоретичних відомостей, знань і вмінь з культури мовлення;
- розкриття стилістичних ресурсів одиниць фонетичного, лексичного, фразеологічного, словотворчого, морфологічного рівнів мовної системи та їх виражальних засобів; формування стійких ритмомелодійних умінь і навичок;
- ознайомлення зі стилістичною системою сучасної української літературної мови, поняттями “стилі”, “стилістичні засоби (фонетична, лексична, морфологічна стилістика)”, “функціональні стилі”, “експресивні стилі”, “індивідуальні стилі”, “стилістичні ресурси”, “стилістичні прийоми організації мовних засобів; джерелами стилістичних засобів (античні, міфологічні, фольклорні);
- поглиблення поняття “текст”, удосконалення навичок побудови текстів різних стилів і жанрів;
- опанування виражальних засобів розмовного, наукового стилів мовлення;
- формування умінь проводити дослідницьку роботу з мовознавства, працювати з довідковою літературою, збирати лінгвокраєзнавчий матеріал;
- повторення, систематизація, поглиблення знань крізь призму практичної та функціональної стилістики.

На рівні незалежного користувача (10 клас) учень стежить за складною аргументацією на знайомі теми, може розуміти об'ємні висловлювання, більшість теле- і радіоновин і програм про поточні події, більшість фільмів українською літературною мовою; читати статті та повідомлення. Здатний осмислювати сучасну прозу, поезію, драму; брати участь у діалозі, дискусії, викладаючи й захищаючи свої погляди; чітко, детально висловлюватися з широкого кола питань, що стосуються сфери власних інтересів. Учень володіє мовою достатньо для того, щоб робити точні описи, висловлюватися на найбільш загальні теми без надто помітних

пошуків слів і використовувати з цією метою деякі складні мовленнєві звороти. Він показує відносно високий ступінь граматичного контролю; може самостійно виправити більшість своїх помилок, продукувати мовленнєві відрізки в досить швидкому темпі, написати чіткий, детальний текст (есе, доповідь, лист) з широкого кола тем, пов'язаних з власними інтересами.

11 клас. Основна мета навчання в цьому класі:

- формування в учнів загального уявлення про риторику як лінгвістичну науку і науку публіцистичного мовлення, мовні засоби монологічного, діалогічного, полілогічного мовлення;
- системне ознайомлення із поняттями "аргументація", "дискурс",
- удосконалення умінь будувати комунікативно доцільне, змістовне, виразне висловлювання;
- поглиблення знань про мовну систему, систематизація і поглиблення знань про синтаксис простих, складних речень, різні способи вираження чужого мовлення;
- формування умінь і навичок уживання різноманітних синтаксичних конструкцій у мовленні з урахуванням їх виражальних можливостей;
- опанування навчального матеріалу про офіційно-діловий, публіцистичний художній, епістолярний, конфесійний стилі мовлення, типологію текстів, стилі усного і писемного мовлення,
- оволодіння граматичною стилістикою, фігурами синтаксису, стилістичним аналізом тексту;
- формування умінь і навичок спілкування українською мовою у професійно-діловій сфері;
- формування культури ведення дебатів, дискусій, полеміки, диспутів тощо;
- дотримання правил спілкування і культури мовлення;
- розвиток і вдосконалення умінь і навичок сприймати почуте і прочитане, відтворювати і створювати усні й письмові висловлювання різних типів, стилів і жанрів, формування умінь і навичок роботи з тестами (текстом твору, переказу, переказу з творчим завданням);
- узагальнення і повторення складних тем з усіх розділів програмного курсу

української мови через призму практичної та функціональної стилістики, підготовка до державної атестації та зовнішнього тестування.

На рівні компетентного (автономного) користувача (11 клас) учень може розуміти довготривале мовлення, навіть якщо воно не досить чітко структуроване, програми телебачення і фільми, складні документальні й літературні тексти, спеціалізовані статті, оцінюючи особливості їх стилю. Має добрий набір різноманітних мовленнєвих засобів, який дозволяє обирати формулювання для чітких висловлювань у певному стилі на широке коло загальних, академічних, професійних або побутових тем, постійно підтримує високий рівень граматичної правильності; в його мовленні помилки зустрічаються рідко. Легко і вправно здійснює інтеракцію, добираючи й застосовуючи невербальні та інтонаційні засоби. Може брати участь у дискусії, писати листи, твори або доповіді на складні теми, підкреслюючи те, що здається найважливішим, відповідно до уявного читача. Може готувати резюме, здійснювати огляд професійних або літературних праць, писати власні літературні твори.

На заняттях у профільних (філологічний напрям, профіль – українська філологія) класах доцільно використовувати такі *форми і методи роботи* з учнями:

- настановчі, оглядові лекції, семінари-дискусії, колоквиуми;
- поглиблене опрацювання теоретичних питань мовної структури (реферати, наукові доповіді);
- самостійне вивчення навчальної літератури, робота з довідниковими джерелами, в т. ч. філологічними Інтернет-ресурсами;
- вивчення творчого доробку вчених-лінгвістів, письменників, діячів культури та представлення їх як висококультурних мовних особистостей;
- завдання на мовне вправляння (різноманітні вправи, тести, написання статей, складання конспектів, анотацій, рецензій на усні й письмові тексти, інтерв'ю, нарисів, резюме, відгадування мовних загадок, ребусів, кросвордів, участь у мовних іграх, конструювання лінгвістичних задач тощо);
- завдання дослідницько-пошукового характеру; завдання, спрямовані на розвиток комунікативно-мовленнєвих умінь учнівського самоконтролю, творчі

завдання (написання творів-описів, творів-міркувань, творів-медитацій, есе, замальовок, пейзажних портретів, оповідей у народно-розмовній манері, розповідей різного типу, переказів з творчим завданням, аналіз промов визначних діячів минулого і сучасності, проведення корекції та редагування текстових зразків, трансформації тексту, конструювання діалогів і полілогів, дискусій, підготовка настінної преси, творчих робіт тощо);

- моделювання ситуацій; виконання проблемно-пошукових завдань (засвоєння системи термінів, проведення дослідження на основі шкільних підручників з різних навчальних предметів), інтерактивні та імітаційні ігри; тренінги розвитку; роботу в групах, у парах; складання проектів різної тематики, що продукуються із застосуванням групових форм навчання;

- організація самостійної роботи учнів над аналізом мови фольклорних і художніх творів, літературознавчих, історичних, географічних та інших текстів, відеороликів, відеосюжетів, статей у фахових журналах "Дивослово", "Урок української", "Українська мова і література в школі", передач радіо і телебачення з погляду експресивності і стилістичної забарвленості;

- підготовка повідомлень, доповідей на лінгвістичні, морально-етичні, суспільні теми, виступів у науковому стилі та їх оцінкою;

- створення колективних творчих проектів, широке застосування інтерактивних методів навчання, оптимальне поєднання фронтальної, групової, індивідуальної форм організації, розігрування діалогів на основі вивчених творів;

- проведення пошукових досліджень, участь у наукових конференціях, предметних олімпіадах.

Вимоги до рівня підготовки випускників

Учні повинні знати /розуміти:

- природу і функції мови; основні відомості про лінгвістику як науку, форми існування української національної мови, літературну мову та її норми (фонетичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні); системну будову мови, граматичні значення, форми, категорії, взаємозв'язок мовних рівнів і одиниць;

- поняття мовної норми, її функції, сучасні тенденції в розвитку норм української літературної мови, норми мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування;

- основні аспекти культури мовлення; вимоги до усних і писемних текстів різних жанрів у навчально-науковій, розмовно-побутовій, офіційно-діловій сферах спілкування;

- вимоги до навчального матеріалу як основи теоретичних знань і системи практичних умінь і навичок у галузі української мови.

Учень повинен уміти:

- поглиблювати лінгвістичні знання з метою розширення філологічного, професійно-орієнтованого кругозору, використовувати набуті знання і вміння у практичній діяльності та повсякденному житті для усвідомлення ролі української мови як духовної, моральної і культурної цінності народу;

- виробляти науковий погляд на мовні явища, пояснювати взаємозв'язок фактів мови та історії, мови і культури українського народу; виконувати порівняння й зіставлення, аналіз і синтез, узагальнення, абстрагування, класифікацію лінгвістичних одиниць і мовних фактів, оцінювати їх під кутом зору нормативності і вживання в мовленні;

- писати твори різних функціональних стилів з використанням різних функціонально-сміслових типів мовлення та їх комбінацій;

- виконувати лінгвістичний аналіз навчально-наукових, ділових, публіцистичних, розмовних і художніх текстів; розвивати природне мовне чуття і здатність спиратися на нього у процесі мовного аналізу; використовувати ефективні прийоми, які активізують мовну інтуїцію, що виражається у здатності усвідомлювати мовні значення в різних виявах, оперувати абстрактними категоріями;

- відпрацьовувати навички виконання тестових завдань різної форми та різного ступеня складності;

- користуватися всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення, розмежовувати варіанти норм і порушення мовної

норми; використовувати у практиці мовленнєвого спілкування основні орфоепічні, лексичні, фразеологічні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні, орфографічні, пунктуаційні норми сучасної української мови;

- продукувати усні і писемні монологічні та діалогічні висловлювання різних типів і жанрів у соціально-культурній, навчально-науковій, діловій сферах спілкування; оцінювати їх під кутом зору мовного оформлення, ефективності досягнення поставленої комунікативної мети;

- дотримуватися норм мовленнєвої поведінки в різних сферах і ситуаціях спілкування, в т. ч. при обговоренні дискусійних проблем, аргументовано й переконливо викладати свої думки;

- удосконалювати здатність до самоосвіти й самооцінки завдяки спостереженню за власним мовленням, розвивати інтелектуальні й творчі здібності, навички використання мови для самореалізації та самовираження в різних галузях людської діяльності; здійснювати самоконтроль, самооцінку, самокорекцію;

- володіти різними видами читання (ознайомлювально-вивчальним, ознайомлювально-реферативним, переглядовим), використовувати їх залежно від комунікативного завдання і характеру тексту;

- володіти прийомами роботи з навчальною, науковою та довідниковою книжкою різних жанрів, словниками, енциклопедіями, іншими інформаційними джерелами, включаючи засоби масової інформації та ресурси Інтернету, основними способами інформаційної переробки усного й писемного тексту;

- удосконалювати комунікативні здібності, розвивати готовність до мовленнєвої взаємодії, міжособистісного та міжкультурного спілкування та співпраці.

**Зміст навчального матеріалу та державні вимоги
до рівня загальноосвітньої підготовки
10 клас**

Профіль – українська філологія

(140 год, 4 год на тиждень)

Мовна, лінгвістична змістові лінії

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учня
<p>Мова як суспільне явище. Українська мова в Україні (6 год).</p> <p>Основні функції мови: комунікативна, мислетворча, когнітивна (пізнавальна), кумулятивна (культуроносна), естетична, експресивна. Причини звуження функцій мови.</p> <p>Мова і держава. Українське законодавство про мову. Мовна ситуація в державі. Мовні обов'язки громадян. "Мовний суржик", його причини. Пролеми екології української мови.</p> <p>Українська мова як одна з індоєвропейських мов. Українська мова в колі слов'янських мов. Ознаки самобутності української мови. Спільні й відмінні риси української мови поряд з іншими слов'янськими мовами.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Культура усного і писемного мовлення, питання культури мовлення в оцінці видатних громадських діячів, учених, письменників. Поняття про колорит мовлення: урочисте, ввічливе, офіційне, інтимно-ласкаве, фамільярне, гумористичне, сатиричне мовлення.</p> <p>Словник-довідник з культури української мови.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає</i>, яку роль відіграє мова у збереженні духовних надбань народу; <i>називає й аналізує</i> функції, які виконує мова в суспільстві; <i>усвідомлює</i> мовні обов'язки громадян; аргументовано <i>доводить</i> залежність розвитку і функціонування мови від стану розвитку і функціонування суспільства; <i>характеризує</i> ознаки самобутності української мови; <i>наводить приклади</i> спільного і відмінного в українській та інших мовах; <i>пояснює</i> причини "мовного суржик", <i>обґрунтовує</i> власне ставлення до української мови, адекватно <i>оцінює</i> мовну ситуацію в державі; <i>знає й аналізує</i> вислови про мову відомих наукових, громадських та літературних діячів; <i>бере активну участь</i> у проведенні мовознавчих дискусій; <i>називає</i> основні комунікативні ознаки культури мовлення, <i>розрізняє</i> урочисте, ввічливе, офіційне, інтимно-ласкаве, фамільярне, гумористичне, сатиричне мовлення, <i>уміє</i> доречно <i>використовувати</i> ці види мовлення; <i>виконує</i> пошукове дослідження, користуючись словником-довідником з культури української мови.</p>
<p>З історії розвитку української мови (короткі відомості) (4 год).</p> <p>Основні етапи формування і розвитку</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає</i> поняття "етап розвитку мови"; <i>усвідомлює</i> зв'язок розвитку мови з історією</p>

<p>української національної мови. Поява писемності у східних слов'ян. Створення слов'янського алфавіту. Кирило і Мефодій, їх роль у становленні слов'янської писемності. Кирилиця як основа для розвитку сучасних слов'янських систем письма. Види письма в період Київської Русі: устав, напівустав, скоропис. Короткі відомості з історії української писемності. "Граматика" Мелетія Смотрицького (1619). Перша рукописна граматика української мови Івана Ужєвича (1643 р.). Сучасний український алфавіт. Особливості розвитку української мови на сучасному етапі.</p>	<p>народу – носія; <i>ознайомлюється</i> з процесом формування української національної мови, історією створення слов'янського алфавіту, першими українськими граматиками і словниками; <i>розрізняє</i> види письма: устав, напівустав, скоропис; <i>усвідомлює</i> особливості розвитку української мови на сучасному етапі;</p>
<p>Міжпредметні зв'язки Українське законодавство про мову (суспільствознавство, право). Поява писемності у східних слов'ян (історія).</p>	
<p>Українська мова як вища форма існування національної мови (4 год) Форми існування української мови (загальнонародна мова, літературна мова, просторіччя, діалект, професійні різновиди, жаргон, аргю). Поняття про літературну мову та її діалекти. Діалекти як історична база літературних мов. Територіальні і соціальні діалекти. Мова міста. Український міський сленг. Мова села. <i>Стилістика і культура мовлення</i> Поняття про стилістичну систему української мови (стилі, підстилі, стилістичні засоби, способи і прийоми організації стилістичних засобів у тексті).</p>	<p>Учень (учениця): <i>знає</i> поняття "національна мова"; <i>розрізняють</i> поняття "загальнонародна мова" і "літературна мова"; <i>пояснює</i> особливості української літературної мови як вищої форми існування національної мови; <i>розрізняє</i> форми існування української літературної мови; <i>характеризує</i> стилістичні особливості просторіччя, професійних різновидів, жаргону, аргю; <i>розрізняє</i> територіальні та соціальні діалекти; <i>пояснює</i> стилістичну роль діалектизмів у художніх творах; <i>виконує</i> пошукову роботу з лінгвокраєзнавства (вивчення топонімів, антропонімів); <i>досліджує</i> мовний матеріал з погляду його територіальної належності</p>
<p>Фонетика української літературної мови як учення про її звукову систему (8 год.) Місце фонетики та орфоепії в національно-мовному просторі особистості. З історії української фонетики. Основні фонетичні одиниці</p>	<p>Учень (учениця) <i>з'ясовує</i> артикуляційно-акустичну та функціональну природу голосних і приголосних звуків; <i>порівнює</i> характеристики голосних і приголосних звуків української мови з вимовними ознаками російської мови; <i>уміє знаходити і характеризувати</i> зміни</p>

<p>української мови: звук, склад, фонетичне слово, фраза. Звук мовлення і фонема. Особливості реалізації фонему в мовленні. Інваріант, позиційний варіант фонему.</p> <p>Позиційні чергування приголосних звуків. Основні історичні чергування приголосних звуків при словозміні і словотворенні. Чергування [о] та [е] з [і]. Чергування [о] і [е] з нулем звука. Чергування [о] з [е] після <i>ж, ч, ш, дж</i>, та [й].</p> <p>Чергування [г], [к], [х] із [ж], [ч], [ш] та [з], [ц], [с]. Основні випадки чергування у – в, і – й, з – із – зі (зо).</p> <p>Асимілятивні, дисимілятивні процеси, подовження, спрощення у групах приголосних. Відбиття цих явищ на письмі. Приставні приголосні. Метатеза.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Стилістичні засоби фонетики. Милозвучність української мови. Правильна артикуляція і дикція. Експресивні можливості звуків української мови. Звукопис. Ритмомелодика живого мовлення, художнього мовлення. Використання орфоепічного словника.</p>	<p>звуків у мовному потоці, при словозміні і словотворенні;</p> <p><i>з'ясовує</i> написання літер <i>г і ґ</i> у словах, характеризує їх смислорозрізнавальну роль; <i>аналізує</i> тексти, стилістичний ефект яких створюється артикуляційними ознаками звуків; <i>визначає</i>, за допомогою яких засобів твориться звуковий фон тексту; <i>складає</i> лінгвістичне повідомлення з тем фонетики;</p> <p><i>усвідомлює</i> стилістично-виражальні функції звукового збігу різних слів; <i>знаходить і пояснює</i> звукоповтори як особливу інструментовку тексту; <i>доречно використовує</i> засоби милозвучності в мовленні;</p> <p>користуючись тлумачним словником, <i>добирає</i> слова, звукове оформлення яких увиразнює лексичне значення;</p> <p>у віршах <i>знаходить</i> приклади звукової анафори, епіфори, визначає їх стилістичні функції; <i>здійснює</i> аудіозапис власного мовлення й аналізує його;</p> <p><i>пише</i> конспекти статті, реферат на тему "Експресивні можливості звуків української мови"; <i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу з фонетики.</p>
<p>Міжпредметні зв'язки Мовний апарат (біологія). Фонетична анафора та епіфора; асонанс та алітерація; римованість слів (література)</p>	
<p>Українська орфоепія як учення про систему загальноприйнятих правил української літературної вимови (4 год.)</p> <p>Основні норми сучасної літературної вимови. Особливості вимови голосних, деяких приголосних звуків та їх сполучень (гортанного і проривного звуків [г] і [ґ], сонорних, [дж], [дз], шиплячих [ж], [ч], [ш], задньоязикових [ґ], [к], [х], груп приголосних (уподібнення, спрощення), м'яких і пом'якшених, а також подовжених приголосних). Повноголосся як одна із основних характеристик української вимови. Вимова слів з апострофом.</p>	<p>Учень</p> <p><i>знає</i> орфоепічні норми української мови; причини відхилення від них; основні правила української орфоепії;</p> <p><i>усвідомлює</i> потребу належної культури усного мовлення;</p> <p><i>дотримується</i> норм літературної вимови голосних і приголосних в українських і запозичених словах;</p> <p><i>знає</i> особливості українського наголосу; правильно наголошує слова, при потребі <i>використовує</i> орфоепічний словник і словник наголосів;</p> <p><i>виявляє й виправляє</i> орфоепічні помилки, встановлює їх причину; <i>корегує</i> відхилення від норм літературної мови;</p>

<p>Соціолінгвістичні фактори, що впливають на вимову людини. Основні джерела нормативного мовлення. Мова ЗМІ, дикторів радіо і телебачення. Сценічна мова.</p> <p>Причини відхилення від орфоепічних норм. Місце сім'ї в мовному вихованні особистості. Територіальні варіанти літературної вимови.</p> <p>Вимова деяких граматичних форм. Особливості вимови імен та по батькові.</p> <p>Інтонаційні особливості українського мовлення. Смыслорозрізнявальна функція інтонації.</p> <p>Наголос в українській мові, його види (емфатичний, фразовий, логічний). Роль наголосу в розрізненні слів і їх форм. Наявність вільного рухомого наголосу в словах. Паралельне наголошування. Семантико-граматична диференціація лексем за допомогою наголосу. Тенденції українського мовлення на сучасному етапі.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Орфоепічна норма. Особливості використання орфоепічного словника як кодексу орфоепічної норми. Мовні недоліки у вимові й наголошуванні, шляхи їх усунення. Порушення акцентуаційних норм під впливом діалектного оточення.</p>	<p><i>аналізує</i> еталонні зразки усного мовлення з погляду дотримання орфоепічних норм, <i>готує до</i> виразного читання поетичні твори; <i>помічає</i> вади усного мовлення (неправильна вимова звуків, редукція кінцевих звуків та ін.) та <i>виправляє</i> їх;</p> <p><i>характеризує</i> мовлення дикторів українського радіо, телебачення з метою виявлення орфоепічних відхилень; <i>перекладає</i> текст українською мовою, дотримуючись правил евфонічності; <i>аналізує</i> засоби ритмомелодики розмовного стилю;</p> <p><i>готує</i> тексти для усного монологічного виступу, використовуючи слова іншомовного походження;</p> <p>усуває збіг голосних і приголосних звуків, застосовуючи варіанти прийменників <i>з, із, зі,</i> вставні і приставні приголосні;</p> <p><i>правильно наголошує</i> іменники, які стоять у множині, іменники з числівниками <i>два, обидва, три, чотири;</i></p> <p><i>правильно ставить</i> наголос у словах у словах, які відрізняються наголошуванням в українській та російській мовах;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу з орфоепії.</p>
<p>Міжпредметні зв'язки Засоби ритміки тексту; алітерація, асонанс (<i>література</i>).</p>	
<p>Українська графіка. Українська орфографія як учення про систему загальноприйнятих правил написання слів (8 год.)</p> <p>З історії становлення і розвитку української графіки й орфографії. Основні принципи української орфографії: фонетичний, морфологічний, традиційний, диференціюючий. Характеристика написань за цими принципами.</p> <p>Правопис літер, що позначають ненаголошені голосні [e], [и], [o] в коренях слів. Позначення м'якості</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>пояснює</i> сутність поняття “орфограма”; <i>знає</i> принципи української орфографії, типи орфограм, правила української орфографії, що ґрунтуються на фонетичному, морфологічному, традиційному і диференціюючому принципах; <i>ознайомлений</i> із нововведеннями в українському правописі;</p> <p><i>уміє</i> знаходити орфограму, визначає її тип, принцип написання; <i>правильно пише</i> й вимовляє слова з цими орфограмами;</p> <p><i>усвідомлює</i> правила вживання великої літери, написання прізвищ та географічних назв, слів разом, окремо, через дефіс; слів</p>

<p>приголосних на письмі буквами ь, я, ю, є, і; сполучення йо, бо. Складні випадки правопису м'якого знака. Складні випадки правопису апострофа.</p> <p>Вживання великої літери. Лапки у власних назвах.</p> <p>Написання складних слів разом, окремо, через дефіс. Правопис складноскорочених слів. Написання чоловічих і жіночих імен по батькові, прізвищ.</p> <p>Складоподіл і правила переносу слів з рядка в рядок. Графічне скорочення слів. Правопис географічних назв. Написання слів іншомовного походження. Історичний коментар до різних мовних явищ.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Основні орфографічні норми. Типові помилки, зумовлені відхиленням від орфографічної норми. Нововведення в українському правописі.</p> <p>Орфографічний аналіз слів. Редагування тексту з орфографічними помилками.</p> <p>Використання орфографічного словника для перевірки написання слів та їх форм.</p> <p>Словник іншомовних слів.</p>	<p>іншомовного походження; правила переносу та географічного скорочення слів;</p> <p><i>з'ясовує</i> відмінність подовження приголосних і подвоєння букв;</p> <p><i>знаходить й усуває</i> допущені орфографічні помилки у словах, обґрунтовуючи їх написання правилами правопису;</p> <p><i>виконує</i> орфографічний аналіз, історичний коментар до окремих мовних явищ.</p> <p><i>використовує</i> орфографічний словник для перевірки написання слів та їх форм;</p> <p>редагує текст з орфографічними помилками; при потребі доцільно <i>використовує</i> словник іншомовних слів;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу з орфографії.</p>
<p>Міжпредметні зв'язки</p> <p>Становлення і розвиток української графіки. Становлення і розвиток української орфографії (історія, література).</p>	
<p>Лексикологія української мови як учення про лексичний склад (18 год.)</p> <p>Слово як основна одиниця мови. Ознаки слова. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень. Походження і розвиток лексичного значення. Слово і поняття. Системні відношення в лексиці української мови.</p> <p>Семасіологія як учення про значення слів і виразів. Оцінні властивості слів.</p> <p>Багатозначні й однозначні слова. Пряме і переносне значення (метафора, метонімія, синекдоха). Омоніми, їх види: омоформи, омофони, омографи, міжмовні омоніми. Повні і неповні омоніми. Поняття про пароніми.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає</i> відомості про лексичне значення слова, основні типи переносних значень, омоніми і суміжні з ними явища;</p> <p>усвідомлює сутність однозначних і багатозначних слів, правильно, згідно значення <i>вживає</i> слова в усному і писемному мовленні;</p> <p><i>виконує</i> лексичний розбір; <i>визначає</i> типи переносних значень, <i>з'ясовує</i> їх стильове забарвлення;</p> <p><i>розпізнає</i> слова-омоніми в контекстуальному оточенні; <i>з'ясовує</i> відмінність між омонімічним і багатозначним словом;</p> <p>правильно <i>добирає</i> до слів синоніми й антоніми та доцільно <i>використовує</i> їх у</p>

Синоніми та їх види. Синонімічний ряд. Антоніми та їх види.

Стилістика і культура мовлення

Лексичні норми. Уживання слова відповідно до його лексичного значення. Використання тлумачного словника.

Стилістично забарвлені лексичні засоби мови. Відображення метафор, метонімії, синекдох у тлумачних словниках. Парономазія як художньо-стильовий прийом. Перифрази, евфемізми, табу. Стилістичне забарвлення синонімів. Стилістичні фігури (антитеза, оксиморон). Стилістичні функції паронімів. Мовна надмірність (багатослів'я, плеоназм, тавтологія) і мовна недостатність. Словники синонімів, антонімів, омонімів, паронімів. Словник символів.

Лексика української мови за походженням. Власне українська лексика. Слова, успадковані з індоєвропейських та східнослов'янських мовних спільностей. Українізми в лексичному складі інших мов (російської, білоруської, польської).

Запозичена лексика як джерело збагачення лексичного складу мови. Латинські і грецькі елементи у складі різних груп лексики. Причини і джерела лексичних запозичень. Слова іншомовного походження та інтернаціоналізми у складі української мови. Нові іншомовні запозичення.

Кальки. Варваризми.

Поняття про старослов'янську мову, її ознаки, роль в розвитку української мови.

Стилістика і культура мовлення

Словник іншомовних слів. Правильне й доцільне використання власне українських слів, запозичених слів. Стилістична роль старослов'янізмів у мовленні. Словник омонімів, паронімів.

мовленні, *визначає* види, *уміє складати* синонімічний ряд;

знаходить і розпізнає тропи, багатозначні слова, синоніми, антоніми, *пояснює*, з якою метою вони вжиті в тексті, *визначає* їх роль та доречність використання в текстах різних стилів мовлення, користуючись при цьому тлумачними словниками, а також словниками синонімів і антонімів;

усуває лексичні помилки, викликані змішуванням різних видів омонімів, паронімів, користуючись при цьому відповідними словниками;

перекладає вирази українською мовою, уникаючи калькування; *редагує* суржикову мову героїв творів українських письменників;

розпізнає в тексті вияви мовної надмірності та мовної недостатності;

виконує тест на повторення навчального матеріалу.

визначає ознаки власне українських слів, *характеризує* їх стилістичні функції в тексті;

наводить приклади вживання українізмів в інших слов'янських мовах;

наводить приклади спорідненості лексики української та інших слов'янських мов;

правильно і доцільно вживає в мовленні запозичені слова; *розрізняє* поняття “запозичені” та “іншомовні” слова; знає джерела запозичень слів;

знаходить у тексті слова іншомовного походження, *пояснює* їх значення на основі словника іншомовних слів, доречно *використовує* їх у мовленні, визначає, які з них мають власне українські синоніми;

уживаючи слова іншомовного походження, *складає* діалог;

з'ясовує стилістичні функції варваризмів, кальок;

пояснює значення старослов'янізмів, визначає, за допомогою яких лексичних засобів створюється їх урочисте, піднесене звучання;

користуючись словником паронімів, *пояснює* значення близьких за звучанням слів;

Лексика української мови за сферою її використання, стилістичною диференціацією.

Загальноживані слова. Лінгвокультуреми - слова з національно-культурним компонентом значення. Лексичне багатство діалектної лексики. Етнографізми. Топоніміка й ономастика у складі української лексики. Етимологія.

Розмовна, просторічна, емоційно забарвлена лексика. Молодіжний сленг. Екзотизми. Пуризи.

Специфічно професійна лексика. Терміни. Наукова лексика. Філологічні, лінгвістичні, літературознавчі терміни. Канцеляризми. Штампи.

Стилістика і культура мовлення

Стилістичне використання діалектизмів, просторічної лексики, етнографізмів, жаргонізмів, арготизмів, вульгаризмів у художньому та публіцистичному стилях. Стилістичні можливості розмовної, просторічної лексики. Робота з діалектним словником.

Терміни в науковому стилі. Стилістичне використання канцеляризмів, штампів. Причини порушень лексичних норм. Явище мовної інтерференції (русизми, полонізми). Словник лінгвістичних термінів. Словник діалектизмів.

Активна і пасивна лексика.

Застарілі слова та їх різновиди. Архаїзми, історизми. Можливість відтворення духовної культури за архаїчною лексикою. Неологізми. Причини і шляхи виникнення нових слів. Загальномовні та авторські неологізми.

Стилістика і культура мовлення

Стилістична роль архаїчної лексики. Реактивація (відновлення) пасивної лексики, повторна активація. Стилістичні функції неологізмів. Нові слова у словниках.

знаходить у тексті слова з національно-культурним компонентом значення, діалектизми, *встановлює* вмотивованість їх уживання, *добирає* до діалектизмів літературні відповідники;

збагачує словниковий запас за рахунок місцевого матеріалу;

виконує короткий опис говірки рідного населеного пункту, *з'ясовує*, у мовному просторі якого діалекту знаходиться рідний населений пункт, *розширює* знання про історію рідного краю та місцеві звичаї;

прослуховує аудіозаписи текстів з різних говірок та аналізує їх;

знаходить у тексті просторічну лексику, етнографізми, *усвідомлює* і пояснює їх стилістичні можливості у текстах художніх творів, у розмовно-побутовому стилях, *уміло й доцільно* використовує їх в усному і писемному мовленні;

виконує лінгвокраєзнавчу роботу, *збирає* діалектну лексику, етнографізми, топоніми у власному населеному пункті, *готує* на цій основі коротке повідомлення;

з'ясовує, у мовному просторі якого діалектного утворення знаходиться рідний населений пункт;

укладає словнички діалектизмів, етнографізмів, лінгвістичних, літературознавчих термінів на основі тлумачного словника, словника діалектизмів, словника іншомовних слів, словника лінгвістичних термінів, етимологічного словника, пошукової роботи в рідному населеному пункті;

знає, що таке терміни, *обґрунтовує* доцільність і правильність уживання філологічних, лінгвістичних, літературознавчих термінів у текстах науково-навчального, офіційно-ділового, публіцистичного стилів; *визначає* джерела утворення термінів;

використовує у мовленні кліше і мовні штампи;

усвідомлює й *пояснює* причини порушень лексичних норм, явище мовної інтерференції (русизми, полонізми);

пояснює лексичне значення, стилістичну роль застарілих слів, неологізмів у художньому стилі, доцільність їх уживання;

	<p><i>усвідомлює</i> причини появи неологізмів, їх перехід до класу загальноновживаних слів; <i>уміє замінити</i> архаїзми відповідниками із сучасної української літературної мови; <i>характеризує</i> особливості функціонування загальномовних неологізмів та їх стилістичне значення в публіцистичному, художньому стилях; <i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу з лексикології.</p>
<p>Міжпредметні зв'язки</p> <p>Порівняння, епітет, метафора, синекдоха, персоніфікація, гіпербола, літота, алегорія (художня література). Говірка рідного села (історія). Діалектизми в художніх творах (література). Застаріла лексика в науковому і художньому стилях (історія, література). Інтернаціоналізми в науковому стилі (математика, біологія, фізика).</p>	
<p>Фразеологія як розділ мовознавства (7 год)</p> <p>Фразеологічні одиниці української мови: фразеологічні єдності, фразеологічні зрощення, фразеологічні сполучення.</p> <p>Основні ознаки фразеологізмів. Джерела української фразеології. Національна специфіка української фразеології. Актуальні проблеми української фразеології на сучасному етапі розвитку мовознавчої науки.</p> <p>Прислів'я і приказки, крилаті вислови. Стійкі народні порівняння. Побажання, приповідки, каламбури, їх оцінний зміст.</p> <p>Багатозначність, синонімія та антонімія фразеологізмів. Фразеологія власне українського походження. Фразеологізми з античної міфології. Фразеологія художнього мовлення, наукова, публіцистична, офіційно-ділова. Фразеологізми з професійної мови. мовні кліше, штампи, складні найменування. Крилаті вислови. Фразеологічні запозичення з інших мов.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Національно-мовний колорит фразеології. Уживання фразеології у різних стилях. Стилістичні засоби фразеологічних одиниць у творах видатних письменників. Фразеологічні словники і довідники.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає</i> предмет і завдання фразеології, основні ознаки фразеологічних одиниць, спільні й відмінні риси фразеологізмів і вільних словосполучень;</p> <p><i>з'ясовує</i> специфіку української фразеології; <i>знаходить</i> у тексті і <i>пояснює</i> значення фразеологізмів, прислів'їв, приказок, крилатих висловів, відрізняє їх від вільних словосполучень;</p> <p><i>володіє</i> народним мовним етикетом; комунікативно доречно і правильно <i>використовує</i> фразеологізми у мовленні з урахуванням їх стилістичних параметрів і контексту; <i>використовуючи</i> етикетні формули і фразеологізми, <i>складає</i> діалог;</p> <p><i>уміє</i> добирати фразеологічні синоніми, антоніми, розрізняє фразеологічні омоніми; <i>визначає</i> роль, функції використання фразеологізмів у текстах художнього, публіцистичного, наукового стилів;</p> <p><i>добирає</i> синонімічні фразеологічні ряди; <i>визначає</i> можливі джерела походження фразеологізмів, <i>з'ясовує</i> їх виховний потенціал; <i>перекладає</i> фразеологізми рідною мовою; <i>виконує</i> творчу роботу, <i>готує</i> повідомлення за результатами власного наукового (фразеологічного) пошуку;</p> <p><i>уміє працювати</i> із фразеологічними словниками і довідниками;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу із фразеології.</p>

Міжпредметні зв'язки

Народнопоетичні фразеологізми. Фразеологізми у художніх творах (українська і зарубіжна література; історія України; всесвітня історія). Фразеологічні відповідники в різних мовах (іноземні мови).

Українська лексикографія як розділ мовознавства

про укладання словників (4 год.)

Словники як відображення історії і культури українського народу. Загальні відомості про словники. Основні типи словників, особливості їх побудови. Енциклопедичні, лінгвістичні (одномовні, двомовні, перекладні) словники. Відмінність словникових статей у різних словниках.

З історії лексикографії. Словник Лаврентія Зизанія (1596 р.), "Лексикон" Памво Беринди (1627 р.).

Сучасні словники української мови. Українські електронні словники.

Стилістика і культура мовлення

Стилістичні засоби лексикографії.

Учень (учениця):

знає різні типи словників, *усвідомлює* важливість словників як джерела багатоаспектної інформації, *пояснює* відмінність словникових статей у різних словниках,

уміє правильно і раціонально використовувати різні типи словників, у т.ч. електронні;

здійснює пошукову дослідницьку роботу на основі різних типів словників та довідкової літератури;

укладає короткі словнички (назви одягу, рослин, власних імен тощо)

Міжпредметні зв'язки

Словники як відображення історії і культури українського народу (історія).

Морфеміка і словотвір української мови як учення про будову і творення слів (8 год.)

Морфемна і словотвірна структура слова. Мотивоване і мотивуюче слово, структурно-семантичні зв'язки між ними. Основа похідна і непохідна. Твірна основа та словотворчий формант. Словотвірний тип і словотвірне значення.

Основні способи словотвору в сучасній українській мові: морфологічні й неморфологічні.

Історичні зміни в морфемному складі слова: спрощення, перерозклад, ускладнення. Сучасні тенденції в українському словотворі. Етимологія як учення про походження слів.

Словотвір іменників на позначення назв жителів певного населеного пункту. Творення присвійних прикметників. Творення прикметникових форм від різних географічних назв. Переклад російських лексем на позначення назв осіб за професією українською мовою. Основні

Учень (учениця):

знає способи українського словотвору; особливості творення різних частин мови; складає словотвірні ланцюжки;

розрізняє форми слова і спільнокореневі слова, правильно вживає їх у мовленні, *пояснює* їх правопис;

визначає спосіб творення відомих слів; *уміє виконувати* морфемний і

словотворчий аналіз слів; *читає* і *розшифровує* складноскорочені слова;

з'ясовує етимологію деяких слів (прозорих за етимологією), використовуючи тлумачний та етимологічний словники, *аналізує* тексти художніх творів із зразками народної етимології;

пише твір-мініатюру, роздум-спростування, творчу роботу, дотримуючись норм українського словотвору, використовуючи слова різних способів творення;

розрізняє стилістичне забарвлення словотворчих засобів мови, словотворчі синоніми, *визначає* їх стилістичну функцію;

<p>способи творення дієслів, прислівників. Складні, складноскорочені слова, способи їх творення та написання.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Стилістичне використання засобів словотвору. Синонімія словотвірних афіксів. Національно-специфічне вживання зменшено-пестливих форм. Особливості вживання осново- і словоскладання, аббревіатур, їх правильна вимова. Усунення помилок, пов'язаних із порушенням норм українського словотвору. Морфемний словник. Етимологічний словник.</p>	<p><i>з'ясовує</i> сутність національно-специфічного вживання зменшено-пестливих форм;</p> <p><i>правильно</i> <i>утворює</i> присвійні прикметники, прикметникові форми від різних географічних назв;</p> <p><i>характеризує</i> сучасні тенденції словотвірних норм;</p> <p><i>визначає</i> стилістичні функції афіксів української мови в текстах журнальних і газетних жанрів;</p> <p><i>доцільно</i> <i>використовує</i> морфемний, словотворчий та етимологічний словники;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу з морфеміки та словотвору.</p>
<p>Міжпредметні зв'язки Абревіатури в художньому і науковому стилях (література, історія).</p>	
<p>Українська морфологія як розділ мовознавства про частини мови (30 год).</p> <p>Граматичні категорії, граматичні значення і граматичні форми. Основні способи вираження граматичних значень.</p> <p>Основні поняття морфології. Словозміна. Парадигма. Словоформа.</p> <p>Повнозначні та службові частини мови. Вигуки і модальні слова. Взаємоперехід частин мови. З історії вивчення частин мови. Складні випадки правопису різних частин мови.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Морфологічні засоби виразності мови. Морфологічні норми. Нормативне вживання форм слова.</p> <p>Самостійні частини мови</p> <p>Іменник як частина мови. Лексико-граматичні розряди іменників.</p> <p>Граматичні категорії іменника. Категорія числа, її значення та граматичні засоби вираження. Словозміна іменників. Форми іменників О.в. і М.в. з прийменниками на позначення руху у просторі. Н.в. іменників із сполучниками <i>як, мов, неначе, мов</i>.</p> <p>Відмінювання іменників II відміни. Родовий відмінок іменник II відміни. Невідмінювані іменники. Число іменників.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>знає</i>, що вивчає морфологія;</p> <p><i>розпізнає</i> частини мови, виконує морфологічний розбір;</p> <p><i>визначає</i>, за якими ознаками виділяється і характеризується кожна з частин мови;</p> <p><i>усвідомлює</i> відмінність між самостійними і службовими словами;</p> <p><i>уміє працювати</i> з таблицями "Частини мови" із зазначенням граматичних категорій;</p> <p>готує повідомлення "З історії вивчення частин мови".</p> <p><i>знає</i> лексико-граматичні розряди, особливості словозміни іменників I-IV відмін, правильно відмінює іменники;</p> <p><i>використовує</i> доцільно в усному і писемному мовленні іменники-синоніми та іменники-антоніми;</p> <p><i>відрізняє</i> правильні форми іменників від помилкових;</p> <p><i>користується</i> орфографічним словником;</p> <p><i>знає</i> особливості кличного відмінка</p>

Іменники, що вживаються в обох числових формах, мають лише форму однини або множини.

Стилістика і культура мовлення

Словозмінні паралелі іменників, їх стилістичні особливості. Рід відмінюваних і невідмінюваних іменників, їх стилістичні властивості. Особливості роду іменників - назв осіб за професією, посадою, званням тощо. Стилістичні особливості іменників середнього і спільного роду. Стилістичні особливості форм числа іменників. Написання і відмінювання власних особових назв, складних слів, прізвищ, імен та по батькові. Стилістичне використання кличного відмінка іменників. Порушення норм відмінювання іменників у художньому мовленні.

Прикметник як частина мови, значення, морфологічні ознаки, синтаксичні функції. Лексико-граматичні розряди прикметників (якісні, відносні, присвійні), їх особливості і функціонування в мовленні. Перехід відносних прикметників у якісні, присвійних у якісні і відносні. Ступені порівняння якісних прикметників, їх творення. Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Повні і короткі форми прикметників, стягнені і нестягнені форми повних прикметників, особливості їх функціонування в сучасній українській мові.

Творення відносних і присвійних прикметників. Відмінювання прикметників.

Стилістика і культура мовлення

Стилістичне використання якісних, відносних, присвійних прикметників. Синоніміка форм ступенів порівняння прикметників. Стилістична роль повних і коротких прикметників. Наголошення відмінкових форм прикметників. Помилки у вживанні форм ступенів порівняння. Синоніміка прикметників і непрямих відмінків іменників. Словник епітетів української мови.

іменників, його стилістичне використання в художньому, розмовному, офіційно-діловому, епістолярному стилях;

розрізняє відмінювання іменників чоловічого і середнього родів;

пояснює стилістичні функції іменників чоловічого, жіночого, середнього та спільного родів; *визначає* рід іменників - назв осіб за професією, посадою, званням;

характеризує стилістичні особливості іменників, що вживаються у формі однини і множини, в науковому й офіційно-діловому стилях; складає таблиці, що стосуються відмінювання іменників;

визначає граматичні помилки і стилістичні недоліки у вживанні іменників; *створює* тексти різних стилів, ураховуючи виражальні можливості іменника;

виконує тест на повторення навчального матеріалу про іменник.

знає лексико-граматичні ознаки прикметника, його синтаксичну роль;

утворює правильно форми вищого і найвищого ступеня порівняння якісних прикметників;

розрізняє розряди прикметників; *знаходить* і *виправляє* помилки у правописі прикметників різних розрядів; *утворює* прикметники від географічних назв;

виконує стилістичний аналіз текстів, при потребі *редагує* їх, ураховуючи стилістичні особливості прикметників різних розрядів; *створює* тексти-описи, твори-розповіді, *складає* діалоги, використовуючи виражальні можливості прикметника;

виписує з творів художньої літератури приклади нестягнених прикметників;

виконує тест на повторення навчального матеріалу про прикметник.

Своєрідність займенника як частини мови. Співвідносність займенників з іншими частинами мови. Розряди займенників за значенням, їх характеристика. Групи займенників. Відмінювання займенників. Явище прономіналізації. Словотвірні характеристики займенника. Правопис займенників. Написання заперечних, неозначених займенників. Проніміналізація. Перехід займенників в інші частини мови.

Стилістика і культура мовлення

Стилістичні функції займенників. Синонімічні заміни особових займенників. Ввічливо-пошанне значення займенників. Запобігання двозначності висловлювання при їх уживанні. Наголос у займенниках. Стилістичні функції займенника *воно*.

Числівник як частина мови, значення, морфологічні ознаки, синтаксичні функції. Формування числівника як частини мови. Число і числівник. Розряди числівників за значенням (кількісні, дробові, збірні, неозначено-кількісні, порядкові), їх характеристика. Групи числівників за будовою. Відмінювання числівників. Паралельне використання відмінкових форм числа. Паралельне вживання числівників з уменниками у непрямих відмінках. Синтаксичні функції числівників. Написання числівників і відчислівникових слів (*дванадцятиповерховий, десятимільйонний*).

Стилістика і культура мовлення

Стилістична роль числівників. Правильне використання відмінкових форм числівників. Наголос у числівниках. Синонімія числівників. Сполучення іменників з іменниками.

Дієслово як частина мови, значення, морфологічні ознаки, синтаксичні функції. Форми дієслова: дієвідмінювані, відмінювані, незмінні. Зміни звуків в особових формах дієслів. Безособові дієслова.

знає морфологічні ознаки і синтаксичні функції займенника; *відмінює* правильно займенники різних розрядів; *помічає і виправляє* помилки в написанні і вживанні займенників; *аналізує* тексти щодо стилістичної ролі в них займенників; *створює* монологи і діалоги-роздуми з використанням виражальних можливостей займенника для розкриття задуму висловлювання; *виконує* тест на повторення навчального матеріалу про займенник.

знає розряди числівників, *визначає* морфологічні ознаки числівників, їх синтаксичні функції в реченні; *розрізняє* відмінювання власне кількісних і збірних числівників; *відрізняє* правильні форми числівників від помилкових, *добирає* потрібні форми числівників і правильно їх у мовленні; *визначає* сполучуваність числівників з іменниками; *утворює і вживає* правильно відмінкові форми числівників; *визначає* вивчені орфограми в числівниках, *пояснює* їх правопис; *аналізує* тексти щодо стилістичної ролі в них числівників; *складає* тексти, *створює* діалоги, використовуючи виражальні можливості числівників; *знаходить* у тексті числівники і слова, що зближуються з числівниками за рядом ознак; *виконує* тест на повторення навчального матеріалу про числівник. *знає і визначає* морфологічні ознаки, синтаксичні функції дієслова, особливості відмінювання дієслів кожної дієвідміни; *використовує* один час і спосіб у значенні іншого;

Особливості семантики, граматичні ознаки дієслів. Дві основи дієслова. Поділ дієслів на дієвідміни. Словозміна дієслів I та II дієвідміни.

Види дієслів (доконаний і недоконаний), їх творення, вживання одного у значенні іншого. Часи дієслів (теперішній, минулий, майбутній), їх творення. Способи дієслів (дійсний, умовний, наказовий), їх творення.

Особові, родові, числові форми дієслів. Перехідні і неперехідні дієслова. Стан дієслова. Зворотні дієслова. Чергування приголосних в особових формах дієслів теперішнього та майбутнього часу.

Стилістика і культура мовлення

Стилістичні можливості граматичних форм часу, способу, особи, виду, стану дієслів. Функції дієслова в художньому стилі. Синонімія форм часу дієслів. Стилістичне вживання способових і часових форм дієслова.

Дієприкметник як особлива форма дієслова. Дієслівні та прикметникові характеристики дієприкметників. Активні та пасивні дієприкметники, їх відмінювання. Творення і правопис дієприкметників. Відмінювання і вживання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Перехід дієприкметників у прикметники.

Безособові форми на -но, -то.

Дієприслівник як незмінювана форма дієслова: лексичні, морфологічні ознаки, особливості їх творення. Дієприслівники доконаного і недоконаного виду. Дієприслівниковий зворот. Творення і вживання дієприслівників.

Стилістика і культура мовлення

Стилістичні функції дієслівних форм.

визначає основні способи творення дієслів, *відрізняє* правильні форми дієслів від помилкових;

аналізує випадки використання дієслів із стилістичною метою;

конструює речення з дієсловами в усіх часах і особових формах, у т. ч. у переносному значенні;

редагує тексти щодо заміни дієслів певного часу, способу;

складає діалоги, усні і письмові тексти на певну соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості особових дієслів, у т. ч. висловлювання у художньому стилі;

складає ділові папери, використовуючи особові дієслова;

виконує тест на повторення навчального матеріалу про дієслово.

знає морфологічні ознаки, синтаксичні функції дієприкметника;

розуміє відмінність дієприкметника від прикметника та дієприслівника, *виправляє* помилки у їх уживанні та правописі;

добирає й комунікативно доцільно *використовує* дієприкметники та дієприкметникові звороти в мовленні;

складає тексти, монологи, діалоги на певну соціокультурну тему з дієприкметниковими зворотами, використовуючи їх виражальні можливості;

правильно перекладає словосполучення і речення з дієприкметниками з російської мови українською;

знає морфологічні ознаки, синтаксичні функції дієприслівника;

розуміє відмінність дієприслівника від дієприкметника та прислівника, *виправляє* помилки в їх уживанні та правописі;

добирає й комунікативно доцільно *використовує* дієприслівники та дієприслівникові звороти в мовленні;

складає тексти, монологи, діалоги на

<p>Прислівник як частина мови: лексичне значення, морфологічні ознаки, синтаксичні функції. Розряди прислівників за значенням: обставинні й означальні. Морфологічні типи прислівників. Ступені порівняння означальних прислівників. Правопис прислівників і прислівникових сполучень. Прислівники за походженням. Написання <i>не</i> з прислівниками.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Стилістичні особливості прислівників із суфіксами емоційної оцінки. Правильне наголошування прислівників. Мовленнєві помилки у вживанні прислівників і шляхи їх подолання.</p>	<p>певну соціокультурну тему з дієприслівниковими зворотами, використовуючи їх виражальні можливості; <i>правильно перекладає</i> словосполучення і речення з дієприслівниками з російської мови українською;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу про дієприкметник та дієприслівник.</p> <p><i>знає</i> морфологічні ознаки, синтаксичні функції прислівника; <i>відрізняє</i> правильні форми прислівників від помилкових;</p> <p><i>уміє</i> утворювати ступені порівняння означальних прислівників; <i>пояснює</i> способи творення прислівників;</p> <p><i>добирає</i> й комунікативно доцільно <i>використовує</i> прислівники в мовленні; <i>визначає</i> стилістичні функції прислівника в художніх і наукових текстах;</p> <p><i>складає</i> тексти, <i>створює</i> усні й письмові висловлювання на певну соціокультурну тему, використовуючи прислівник як виражальний засіб мовлення;</p> <p><i>знаходить і виправляє</i> мовленнєві помилки у вживанні прислівників;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу про прислівник.</p>
<p>Службові частини мови, їх загальна характеристика (6 год.)</p> <p>Прийменник, його особливості. Групи за походженням та морфологічним складом. Правопис прийменників. Особливості вживання деяких прийменників. Синонімія прийменників. Перехід повнозначних слів у прийменники.</p> <p>Сполучники сурядності та підрядності. Морфологічні типи сполучників. Правопис сполучників. Особливості вживання деяких сполучників. Перехід повнозначних слів у сполучники.</p> <p>Частка, їх функції, групи за значенням. Правопис заперечних часток.</p> <p>Зв'язка. Вигуки, їх ознаки та розряди. Правопис вигуків і особливості їх вживання. Розділові знаки у реченнях з вигуками. Звуконаслідувальні слова.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Стилістичні функції службових частин</p>	<p><i>знає</i> морфологічні ознаки, синтаксичні функції службових частин мови;</p> <p><i>аналізує</i> тексти щодо правильності вживання прийменників, сполучників і сполучних слів;</p> <p><i>складає</i> тексти, діалоги з урахуванням прийменникових і сполучникових засобів милозвучності;</p> <p><i>підбирає</i> українські відповідники до прийменникових конструкцій російською мовою;</p> <p><i>визначає</i> функціонально-стилістичні особливості сполучників; <i>редагує</i> тексти, при потребі замінюючи сполучники синонімічними; бере участь у лінгвістичній вікторині;</p> <p><i>визначає</i> частки за їх функцією в реченні; <i>відрізняє</i> вигуки від часток; <i>аналізує</i> тексти щодо ролі в них вигуків;</p> <p><i>доречно використовує</i> вигуки у власному мовленні;</p>

<p>мови. Синонімія прийменникових конструкцій. Повторення прийменників, сполучників як засіб увиразнення мовлення. Функції модальних, заперечних часток. Естетична цінність часток і звуконаслідувань. Стилїстичні функції вигуків. Національні етикетні вигуки.</p>	<p><i>готує</i> повідомлення про функції вигуків та звуконаслідувальних слів; <i>складає</i> словничок-мінімум етикетних формул українців; <i>складає</i> кросворд, таблицю "Уживання службових частин мови в сучасній українській мові"; <i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу.</p>
--	---

Міжпредметні зв'язки

Іменники середнього роду іменників як засіб іронії і сатири.

Прикметники-епітети, короткі і нестягнені форми прикметників у художніх творах.

Вигуки як засіб емоційно-експресивного мовлення (*література*).

Власні географічні назви.

Форми числівника на уроках географії, історії, математики, фізики, хімії.

Дієприкметники, дієприслівники в наукових текстах (*історія, географія, біологія, фізика*).

Мовленнєва (комунікативна) змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учня
<p>Мовленнєве спілкування. Стилістика і культура мовлення (15 год.)</p> <p>Офіційне і неофіційне, публічне і неопублічне мовленнєве спілкування. Вербальні й невербальні засоби спілкування. Особливості аудіювання (слухання), говоріння, читання і письма.</p> <p>Мовленнєва ситуація. Мовленнєві ролі та наміри мовця і слухача. Мовленнєва тактика. Мовні засоби мовленнєвої ситуації. Причини комунікативних помилок.</p> <p>Монологічне і діалогічне мовлення. Особливості монологічного мовлення в різних сферах спілкування. Виступ на зборах, семінарах, конференції.</p> <p>Особливості діалогічного мовлення в різних сферах спілкування. Дискусійне мовлення.</p> <p>Види читання: переглядове, ознайомлювальне, вивчальне, ознайомлювально-вивчальне, ознайомлювально-реферативне та ін.</p> <p>Поняття про текст як продукт мовленнєвої діяльності. Текстоутворювальні категорії. Закономірності побудови тексту. Інформаційна переробка текстів різних функціональних стилів і жанрів. Написання тез, конспектів, анотацій, рефератів. Можливості комп'ютерних текстових редакторів.</p> <p>Основні аспекти культури мовлення: інформативність, нормативність.</p> <p>Комунікативні ознаки мовлення. Поняття про комунікативну доцільність, точність, ясність, правильність, чистоту, логіку, послідовність, образність, виразність, естетичність мови.</p>	<p>Учень (учениця): <i>розуміє</i> сутність мовленнєвого спілкування як важливої форми взаємодії людей, розрізняє його види; <i>доцільно обирає</i> мовленнєву тактику й мовні засоби, адекватні характеру мовленнєвої ситуації; <i>усвідомлює</i> причини комунікативних помилок; <i>знає</i> основні комунікативні якості мовлення, <i>уміє</i> доцільно ними користуватися; <i>складає</i> план, тези, <i>готує</i> конспект статті, усвідомлює різницю між ними; <i>здійснює</i> самоконтроль і самокорекцію; <i>уміє створювати</i> тексти різних функціонально-сміслових типів, стилів і жанрів; <i>володіє</i> прийомами вдосконалення й редагування текстів; <i>розповідає</i> про побачене, прочитане в ситуаціях повсякденного спілкування; <i>оцінює</i> усні й письмові висловлювання з позиції мовного оформлення та ефективності досягнення поставлених комунікативних завдань; <i>виконує</i> переглядове, ознайомлювальне читання науково-популярної, довідкової літератури; <i>готує</i> доповіді, реферати, тези, рецензії, з'ясовує спільне й відмінне між ними, користується можливостями комп'ютерних текстових редакторів; <i>виразно читає</i> тексти різних стилів, типів і жанрів мовлення відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм; <i>готує</i> перекази (усні, письмові) із творчим завданням, <i>висловлює</i> власне ставлення до подій.</p>

Розмовний стиль (8 год.)

Розмовне мовлення, сфера його використання, призначення, основні ознаки. Фонетичні, інтонаційні, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості розмовного мовлення. Жанри розмовного мовлення.

Науковий стиль (10 год.)

Науковий стиль, сфери використання і призначення наукового стилю. Основні ознаки наукового стилю: логічність, точність, абстрактність, узагальненість, об'єктивність викладу. Наукова метафорика.

Підстилі наукового стилю: власне науковий, науково-навчальний і науково-популярний та їх особливості. Основні жанри наукового стилю. Бесіди, дискусії, повідомлення на наукову тему. Структура текстів різних жанрів. Лінгвістичний аналіз текстів науково-навчального стилю.

Особливості конспектування. Читання наукової, науково-популярної статті. Переглядове, ознайомлювальне читання науково-популярної, довідкової літератури.

Написання доповідей, рефератів, анотацій, тез, рецензій з навчально-наукової проблеми. Спільне й відмінне між ними. Редагування. Інформаційна переробка наукових і науково-навчальних текстів.

Бібліографічний пошук на тему наукової роботи із залученням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Учень (учениця):

знає сфери використання, призначення розмовного мовлення, його фонетичні, інтонаційні, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості; *удосконалює* будову розповідного тексту, використовуючи стилістичні засоби;

будує розповідь на певну соціокультурну тему й ситуації спілкування;

складає оповідь у народно-розмовній манері, казку, розповідь різного типу, текст-роздум, міркування, комбінований текст з елементами опису пейзажного, інтер'єрного портрету й міркування.

Учень (учениця):

знає основні ознаки наукового стилю; пояснює спільне та відмінне між різними жанрами науково-навчального стилю (рецензія, анотація, доповідь, реферат, тези, конспект);

характеризує лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості наукового стилю, сфери його використання та призначення;

уміє трансформувати текст одного стилю в інший стиль;

розрізняє науково-навчальний і науково-популярний різновиди наукового стилю;

застосовує орфографічні й пунктуаційні норми при конструюванні текстів наукового стилю; *виконує* лінгвістичний аналіз текстів науково-навчального стилю;

обґрунтовує особливості мовного етикету в науковому стилі;

бере участь у бесідах, дискусіях, учнівських конференцій, у т.ч. інтернет-конференціях;

знає правила реферування, конспектування наукової літератури; *реферує* науковий текст, *складає* план наукової статті;

готує реферати, тези, рецензії з навчально-наукової проблеми, доповіді на лінгвістичні, морально-етичні, суспільні теми, виступи в науковому стилі та їх оцінку; *здійснює* корекцію та редагування науково-навчальних текстів;

створює короткі повідомлення з наукової теми, *проводить* пошукові дослідження;

володіє технікою інформаційного опрацювання текстів різних функціональних стилів і жанрів; *застосовує* можливості комп'ютерних текстових редакторів;

	<p><i>проводить</i> бібліографічну роботу із залученням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій;</p> <p><i>складає</i> таблиці, схеми на основі наукового тексту, формулює узагальнення;</p> <p><i>бере участь</i> у рольових іграх ("Конференція", "Моє бачення шкільного підручника").</p>
--	---

Види робіт

Назва виду роботи	Навчальні досягнення учня
<p>Сприймання чужого мовлення</p> <p><i>Аудіювання (слухання-розуміння)</i> текстів діалогічного й монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення. Різновиди аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне).</p> <p><i>Читання мовчки</i> текстів діалогічного й монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення.</p> <p>Різновиди читання (переглядове, ознайомлювальне, вивчальне, ознайомлювально-вивчальне, ознайомлювально-реферативне).</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>розуміє</i> фактичний зміст почутого висловлювання (тривалість звучання художніх текстів 9-10 хв, інших стилів – 8-9 хв), адекватно сприймаючи його основну думку, особливості побудови і мовного оформлення;</p> <p><i>користується</i> різними видами аудіювання;</p> <p><i>визначає</i> власне ставлення до змісту; <i>формулює</i> висновки щодо сприйнятого.</p> <p><i>читає мовчки</i> відповідно до його віку незнайомі тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення зі швидкістю 150-300 слів за 1 хв;</p> <p><i>користується</i> всіма різновидами читання (переглядове, ознайомлювальне, вивчальне, ознайомлювально-вивчальне, ознайомлювально-реферативне) наукової, довідкової літератури;</p> <p><i>оцінює</i> прочитане, висловлюючи власну думку з позиції мовного оформлення та ефективності досягнення поставлених комунікативних завдань.</p>
<p>Відтворення готового тексту</p> <p><i>Перекази (навчальні й контрольні).</i></p> <p><i>Говоріння:</i> Докладний переказ тексту художнього стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв та ін.).</p> <p><i>Письмо:</i> Докладний переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків).</p> <p>Конспект прочитаного /ї (художнього</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>переказує</i> докладно прослуханий або прочитаний текст художнього, наукового чи публіцистичного стилів мовлення обсягом 350-400 слів, за самостійно складеним складним планом (усно і письмово), підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, ураховуючи комунікативне завдання, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму;</p> <p><i>складає</i> конспект, тези почутого і</p>

<p>твору, публіцистичної та науково-популярної статті). Тематичні виписки, план (складний), тези.</p>	<p>прочитаного, тематичні виписки; <i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення; <i>реферує</i> науковий текст, <i>складає</i> план наукової статті; <i>готує</i> реферати, тези, рецензії з навчально-наукової проблеми, доповіді на лінгвістичні, морально-етичні, суспільні теми, виступи в науковому стилі та їх оцінкою; <i>здійснює</i> корекцію та редагування науково-навчальних текстів;</p>
<p>Створення власних висловлювань Діалогічне мовлення Особливості діалогічного мовлення в різних сферах спілкування. Дискусійне мовлення.</p> <p>Монологічне мовлення (навчальні й контрольні види) <i>Говоріння.</i> Розгорнута відповідь на уроці (іспиті) в науковому стилі. Доповідь у науковому стилі. Стаття в газету на морально-етичну тему. Бібліографія. Анотація. <i>Ділові папери:</i> звіт про виконану роботу.</p>	<p>Учень (учениця): <i>самостійно визначає</i> тему і зміст діалогу; <i>доцільно добирає</i> переконливі аргументи на захист своєї позиції, у тому числі і з власного життєвого досвіду; мовленнєву тактику й мовні засоби, адекватні характеру мовленнєвої ситуації; <i>змінює</i> свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; <i>дотримується</i> норм української літературної мови; <i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення;</p> <p><i>готує і виголошує</i> виступи на зборах, семінарах; <i>складає</i> відгук про твір мистецтва, статтю в газету, бібліографію, анотацію; роздуми відповідно до творчих завдань переказів, звіт про виконану роботу; <i>перевіряє</i> результати мовленнєвої діяльності (коректує усне мовлення в процесі говоріння, ураховуючи реакцію слухача); <i>додержується</i> основних правил спілкування; <i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення.</p>

Профіль – українська філологія
Соціокультурна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учня
<p align="center">Я і українська мова</p> <p>Мовна особистість. Структура мовної особистості. Мовна особистість в українській літературі, історії. Спадщина мовних особистостей в українській культурі.</p> <p align="center">Мовне родинознавство</p> <p>Родина - плекальниця пошанівку до рідної мови. Семантика та етимологія назв спорідненості і свояцтва.</p> <p>Етноестетика мови родинних і календарних обрядів. Здорове харчування. Мовні традиції України.</p> <p>Фамільна честь. Знатні родини України.</p> <p>Розвиток мовної особистості сучасного українця. Традиційна українська мораль і сучасні виклики бездуховності (суржикізація).</p> <p align="center">Український мовленнєвий етикет</p> <p>Національно-культурна мотивація мовленнєвої поведінки. Специфіка українського мовленнєвого етикету.</p> <p>Пошання пареміографія, її виховне значення. Лексеми і фраземи на позначення гостинності. Традиції мовних звертань. Українські етикетні норми (дистанція, спілкування, рукостискання, уклін).</p> <p>Стійкі народні порівняння. Вітання, побажання, вибачення, їх оцінний зміст. Етикетні слова-теми (<i>пане, добродію, пані, панно, пане-товаришу</i>). Національно-етикетні вигуки. Етикет гостювання і застілля. Епістолярний етикет - невід'ємна складова української мовленнєвої культури.</p> <p align="center">Національно-мовне виховання особистості</p> <p>Виховання мовного чуття і смаку, мовної обізнаності і стійкості.</p> <p>Фольклор, художня література як основа національно-мовного виховання особистості.</p>	<p align="center">Учень (учениця):</p> <p><i>знає і розуміє</i> значення понять "мовна особистість", "національно-мовне виховання";</p> <p><i>характеризує</i> мовні особистості, відображені в українській літературі, історії, культурі;</p> <p><i>визначає</i> особливості мовної особистості сучасного українця;</p> <p><i>досліджує</i> етноестетику мови родинних і календарних обрядів, мовні традиції України;</p> <p><i>аналізує, зіставляє, порівнює, узагальнює</i> етномовні явища; виконує історико-культурологічні коментарі назв спорідненості і свояцтва, етнографізмів, діалектизмів, народних фразем у фольклорному або художньому тексті на основі словника діалектизмів, етимологічних, тлумачних словників;</p> <p><i>виконує</i> спільно з учителем історико-етнографічний аналіз фамільних легенд і переказів, <i>складає</i> з допомогою вчителя історії родослівні лінії;</p> <p><i>здійснює</i> етнолінгвістичні розвідки лексем пошанної пареміографії у словниках української мови;</p> <p><i>виконує</i> самостійну пошукову, творчу роботу з етнолінгвокультури рідного краю;</p> <p><i>доцільно використовує</i> слова з національно-культурним компонентом, впливає на думку слухача, глядача;</p> <p><i>укладає</i> тематичний словник-тезаурус з українського мовленнєвого етикету,</p> <p><i>ознайомлюється</i> з кращими епістолярними зразками культурної спадщини України (листи щоденники Лесі Українки, Івана Франка, Т.Шевченка та ін.);</p> <p><i>сприймає, оцінює</i> прочитані, опрацьовані чи почуті соціокультурні відомості, використовує їх для досягнення певної пізнавальної, експресивної, комунікативної мети;</p>

<p>Побратимство та посестринство. Форми взаємодопомоги. Громадські вихователі.</p> <p>Національно-мовний образ України. Мовосимволи <i>мати, хата, хліб, доля, рушник, козак</i> та ін.</p> <p>Народ, національна історія, культура</p> <p>Українська мова і проблема збереження та розвитку української нації.</p> <p>Найважливіші історичні відомості про Україну. Сьогодення України. Здобуття незалежності й відродження української державності.</p> <p>Національна свідомість та самосвідомість – основа для існування української нації.</p> <p>Українська мова як засіб самопізнання й самореалізації</p> <p>Найважливіші умови самопізнання й самореалізації.</p> <p>Ставлення людини до Всесвіту, природи, людства, рідного народу, самого себе.</p> <p>Самопізнання й саморозвиток людини. Загальнолюдські цінності. Українська ментальність.</p>	<p><i>редагує</i> висловлювання, збагачуючи їх національно орієнтованими мовними одиницями;</p> <p><i>рецензує</i> виступи однокласників з питань етнопедагогічного змісту;</p> <p>готує письмове повідомлення на основі праць українських мовознавців – дослідників лінгвокраєзнавства;</p> <p><i>створює</i> власні національно-культурні тексти етнопедагогічного змісту монологічної та діалогічної форми за пропонованою темою або змодельованою ситуацією;</p> <p><i>уміє вести</i> бесіди етнопедагогічного спрямування;</p> <p><i>бере участь</i> в обговореннях питань національно-мовного виховання;</p> <p><i>готує</i> доповіді, замітки до стінгазети на теми національно-мовного виховання, <i>бере участь</i> у наукових конференціях;</p> <p><i>самостійно добирає</i> тематичний матеріал, користуючись різними джерелами етнолінгво- і соціокультурної інформації, в т.ч. електронними;</p> <p><i>працює</i> з довідковою літературою, складаючи бібліографію з етнолінгво- і соціокультурних тем;</p> <p><i>опановує</i> різні способи узагальнення, систематизування лінгвокультурної інформації;</p> <p><i>використовує</i> різні види запису зібраного матеріалу для підготовки до усного виступу, дискусії, презентації.</p>
<p>Тематика текстів</p> <p>Мовна особистість в українській літературі.</p> <p>Родина - плекальниця пошанівку до рідної мови.</p> <p>Магія рідного слова.</p> <p>Тепло отчого дому.</p> <p>Українська мова і проблема збереження та розвитку української нації.</p> <p>Українська мова як засіб самопізнання й самореалізації.</p>	<p>Тематика висловлювань учнів</p> <p>Висловлювання з власного досвіду, з родинного, шкільного, літературного, мистецько-культурного, суспільно-громадянського життя.</p>

11 клас

**Профіль - українська філологія
(140 год., 4 год. на тиждень)**

Мовна, лінгвістична змістові лінії

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учня
<p>Мова, індивід, суспільство (4 год.)</p> <p>Мова як особлива система знаків, її місце серед інших знакових систем.</p> <p>Проблеми взаємодії мови і культури, мови і соціуму. Роль мови у формуванні й самовираженні особистості.</p> <p>Українська мова в контексті української культури. Українська мова в "діалозі культур". Відображення в сучасній українській мові культури інших народів.</p> <p>Українська мова у світі. Українська діаспора.</p> <p>Лінгвістика як наука про мову. Її основні розділи, місце в колі інших наук про людину й народ.</p> <p>Історія мовознавства в особах. Видатні мовознавці вітчизняної науки та їх праці.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>характеризує</i> поняття "мова", "індивід", "суспільство";</p> <p><i>обґрунтовує</i> поняття мови як особливої системи знаків; доводить знаковий характер слова;</p> <p><i>усвідомлює</i> динамічний характер мовної системи, взаємозалежність мови і суспільства, роль мови у формуванні й самовираженні особистості;</p> <p><i>розширює</i> свої уявлення про національну специфіку мовної картини світу, взаємозв'язок мови і культури;</p> <p><i>усвідомлює</i> роль української мови як однієї з основних національно-культурних цінностей українського народу;</p> <p><i>виявляє</i> особливості української мови на фоні інших у міжкультурній комунікації;</p> <p><i>з'ясовує</i> місце української мови у світі;</p> <p><i>називає</i> країни, у яких поширена українська мова;</p> <p><i>має</i> загальне уявлення про розвиток лінгвістики;</p> <p><i>складає</i> таблицю про розділів науки про мову, <i>готує</i> словник-термінів для одного з розділів науки про мову;</p> <p><i>усвідомлює</i> роль особистості в розвитку науки;</p> <p><i>називає</i> імена визначних учених-лінгвістів та їх праці;</p> <p><i>готує</i> усні і письмові повідомлення, дослідницьку роботу, пише розгорнуту відповідь, тези, складає хронологічну</p>

	таблицю праць українських мовознавців.
--	--

Лінгвістична риторика (8 год.)

Риторика як наука й мистецтво слова. Роль риторики у професійній діяльності.

Основні поняття риторики: логос, етос, пафос, топос. Ритор і оратор. Риторичні ідеали у різні історичні епохи.

Поняття про сучасний риторичний текст.

Інвенція. Диспозиція. Методи викладу матеріалу. Теза й аргументація. Різні види аргументації.

Елокуція й елоквенція як учення про мовну форму промов. Меморія як система усного запам'ятовування промов.

Акція. Риторична техніка. Аналіз власної промови, релаксація.

Еристика як мистецтво суперечки.

З історії риторики й ораторського мистецтва (4 год).

Міфологія красномовства. Риторика Давньої Греції. Видатні оратори Давньої Греції: Сократ, Платон, Демосфен. Риторика Аристотеля. Риторика Давнього Риму. Цицерон як теоретик красномовства.

Вітчизняна риторика. Мовотворчість І.Вишенського, Г.Сковороди, Ф.Прокоповича. Риторика в Києво-Могилянській академії. Розвиток риторичних традицій в

Учень (учениця):

знає загальні відомості про риторику як мистецтва красномовства, предмет і завдання риторики;

усвідомлює роль риторики в самореалізації особистості;

розуміє поняття риторики: логос, етос, пафос, топос;

пояснює значення інтенції, задуму, стратегії і тактики; при потребі доцільно використовує словники;

застосовує дедуктивний, індуктивний, аналогічний методи викладу матеріалу;

будує виступи з урахуванням різних видів аргументації;

ознайомлений з мовною формою промов, особливостями меморії, акції, технікою дихання;

аналізує мовленнєву ситуацію, умови спілкування, поведінку учасників спілкування;

володіє голосом, правильною артикуляцією, невербальними засобами з метою реалізації мети спілкування й активізації уваги слухачів;

аналізує сучасний риторичний текст у різних видах і жанрах;

уміє аналізувати власну промову; володіє техніками релаксації, еристики.

володіє історичними відомостями про риторику;

ознайомлений із працями видатних ораторів Давньої Греції, Давнього Риму, України, *аналізує* їх ораторську майстерність;

готує розповідь про розвиток риторичних традицій в Україні;

уміє визначати приналежність виступу до певного виду, жанру красномовства;

виконує риторичний аналіз промов;

розрізняє види академічного красномовства;

Україні.

Основи ораторського мистецтва (8 год)

Види красномовства.

Академічне красномовство, його характерні ознаки, різновиди (наукове, наукового-популярне, навчальне).

Ділове красномовство. Судове красномовство, особливості захисного і звинувачувального виступу.

Духовне красномовство (гомілетика), його жанри і характерні риси.

Соціально-побутове красномовство, його види (ювілейна промова, привітання, тост тощо).

Театральна (сценічна) риторика. Педагогічна риторика.

Види ораторського мистецтва за метою висловлення: інформувальні, перекону-вальні, розважальні та інші виступи.

Полеміка. Дискусія. Дебати. Публічний полілог.

Промова, її види: мітингова, інформаційна, агітаційна.

Поглиблення і систематизація найважливіших відомостей із синтаксису та пунктуації (24 год.)

Синтаксис української мови (16 год.)

Загальна характеристика синтаксичних одиниць, їх типів, зв'язків, засобів вираження синтаксичного зв'язку.

Словосполучення як основна одиниця синтаксису.

Типи словосполучень за морфологічним вираженням головного

Учень (учениця):

Ознайомлений (а) з видами красномовства, характерними ознаками судового красномовства;

характеризує особливості духовного красномовства;

відчуває виражальні особливості театральної (сценічної) риторики;

аналізує промови парламентаріїв, культурних, освітніх діячів, членує текст, правильно *розташовує* матеріал;

складає власні промови суспільного призначення;

уміє складати привітання; *бере участь* у публічних і полемічних діалогах і розрізняє їх;

виконує тест на повторення навчального матеріалу.

Учень (учениця):

аналізує словосполучення і речення з погляду їх структури і комунікативного призначення, доречно *використовує* їх в усному й писемному мовленні;

дотримується синтаксичних норм; *визначає* стилістичні особливості синтаксичних одиниць,

аналізує й *оцінює*, *доцільно використовує* виражальні можливості словосполучень і речень різних видів;

складає схему "речення і словосполучення";

визначає тип словосполучення за

<p>слова. Типи підрядного зв'язку у словосполученні. Словосполучення поширені і непоширені, повні та неповні.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Використання синонімічних дієслівних словосполучень у різних стилях.</p> <p>Речення як основна синтаксична і комунікативна одиниця.</p> <p>Стилістичні функції модальних різновидів речень. Риторичне запитання, його стилістичні функції.</p> <p>Предикативна (граматична) основа речення. Порядок слів як стильова ознака мовлення.</p> <p>Складні випадки координації підмета і присудка.</p> <p>Складні випадки кваліфікації другорядних членів речення. Написання прикладки. Порівняльний зворот, його функції в реченні.</p> <p>Особливості вживання в мовленні односкладних і двоскладних, поширених і непоширених, повних і неповних, ускладнених і неускладнених простих речень.</p> <p>Національний колорит синтаксичних структур - паремійних висловлювань. Побажальні формули.</p> <p>Звертання, його роль у вираженні етнокультурознавчої специфіки діалогічного спілкування, місце в реченні, способи вираження.</p> <p>Синтаксичний аналіз.</p> <p>Складні і багатокomпонентні речення.</p> <p>Особливості структури та семантики сполучникових /складносурядних та складнопідрядних/</p>	<p>морфологічним вираженням головного слова;</p> <p><i>з'ясовує</i> тип зв'язку між словами в підрядному словосполученні;</p> <p><i>характеризує</i> складні випадки перекладу словосполучень з російської мови українською;</p> <p><i>визначає</i> типи речень за метою висловлювання, інтонаційним оформленням і структурою;</p> <p><i>знає</i> особливості будови простих та ускладнених речень (речень з однорідними членами, звертаннями, вставними словами і реченнями);</p> <p><i>визначає</i> структуру простого двоскладного речення, способи вираження підмета і присудка;</p> <p><i>складає</i> схему "Тире у простому реченні";</p> <p><i>оцінює</i> виражальні можливості додатків, означень та обставин у текстах різних стилів;</p> <p><i>з'ясовує</i> види односкладних речень, їх стилістичну роль у текстах художнього, розмовного, публіцистичного стилів;</p> <p><i>пояснює</i> їх відмінності від неповних речень;</p> <p><i>трансформує</i> односкладні речення у двоскладні;</p> <p><i>аналізує</i> й <i>оцінює</i> виражальні можливості простих ускладнених речень у текстах різних стилів;</p> <p>правильно й комунікативно доцільно <i>використовує</i> виражальні можливості ускладнених речень в усному і писемному мовленні;</p> <p><i>трансформує</i> прості речення у складні;</p> <p><i>перекладає</i> прості речення з російської українською мовою;</p> <p><i>розпізнає</i> складні речення різних типів, визначає їхню структуру, види і засоби зв'язку між простими реченнями;</p> <p><i>добирає</i> й <i>конструює</i> складні речення, що оптимально відповідають конкретній</p>
--	---

<p>і безсполучникових, багатокomпонентних речень.</p> <p>Складнопідрядні означальні речення і дієприкметникові звороти; складнопідрядні обставинні речення і дієприслівникові звороти. Складнопідрядні речення з підрядними порівняльними і порівняльні звороти. Синтаксичний аналіз.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Стилістичні особливості складносурядних, складнопідрядних, безсполучникових складних речень. Синоніміка безсполучникових і сполучникових складних речень.</p> <p>Період як засіб експресивного синтаксису і риторична фігура. Градація у складному реченні з різними типами зв'язку.</p> <p>Пряма і непряма мова, її призначення і граматично-сміслові особливості. Пряма мова і слова автора. Заміна прямої мови непрямою.</p> <p>Невласне пряма мова. Здогадана пряма мова, напівпряма мова. Синоніміка і стилістичні способи передачі прямої мови в тексті, реплік у діалозі і непрямій мові. Стилістичні особливості авторських слів при прямій мові. Стилістика речень з різними способами вираження чужого мовлення в тексті.</p> <p>Інтонування речень з прямою мовою, діалогом. Цитування.</p> <p>Текст. Синтаксис і стилістика тексту.</p> <p>Основні ознаки тексту. Класифікація текстів за сферою використання, метою, структурними особливостями.</p> <p>Зміст і будова тексту. Складне синтаксичне ціле (надфразна єдність) як семантико-синтаксична одиниця тексту.</p>	<p>комунікативній меті;</p> <p>правильно й доцільно <i>використовує</i> виражальні можливості складних речень різних типів, у текстах різних стилів;</p> <p><i>замінює</i> безсполучникові речення на сполучникові;</p> <p><i>конструює</i> складні речення за поданою схемою;</p> <p><i>пише</i> твір, реферат, замітку з використанням багатокomпонентних речень;</p> <p><i>виконує</i> синтаксичний аналіз складних речень;</p> <p><i>аналізує</i> період як засіб експресивного синтаксису і риторичну фігуру;</p> <p><i>виконує</i> тест на повторення навчального матеріалу про складні речення.</p> <p><i>визначає</i> стилістичні особливості невласне прямої мови, здогаданої прямої мови, підрядно-підпорядкованої прямої мови, авторських слів при прямій мові, у діалозі;</p> <p><i>правильно інтонує</i> речення з прямою мовою, діалогом;</p> <p><i>трансформує</i> речення з прямою мовою у складнопідрядне і навпаки;</p> <p><i>використовує</i> цитати у власному усному й писемному мовленні.</p> <p><i>знає</i> особливості тексту;</p> <p><i>аналізує</i> структуру й семантику текстів різних стилів мовлення; <i>виділяє</i> мовні засоби, що виражають основні ознаки тексту.</p> <p><i>оперує</i> основними поняттями лінгвістики тексту, переробляє тексти відповідно до визначеної мети;</p>
--	---

<p>Абзац як композиційно-стилістична одиниця тексту. Сурядні і підрядні сполучники як засоби зв'язку в тексті.</p> <p>Гіпертекст.</p> <p>Дискурс як комунікативний процес і як текст. Професійний дискурс.</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Зображувально-виражальні засоби синтаксису: синтаксичний паралелізм; риторичне питання, звертання; повторювані сполучники;</p> <p>Пунктуація (8 год.)</p> <p>Пунктуаційні норми. Пунктограми у кінці речення, у простому і складному реченні, при прямій мові, цитуванні, у зв'язному тексті. Розділові знаки при порівняльних зворотах.</p> <p>Абзац як пунктуаційний знак, що передає смислове членування тексту. Складні випадки використання розділових знаків.</p>	<p><i>виділяє</i> в тексті складне синтаксичне ціле, <i>здійснює</i> актуальне (комунікативне) членування речення, <i>визначає</i> способи зв'язку речень у тексті; <i>аналізує</i> тексти різних стилів, типів і жанрів; <i>переробляє</i> тексти відповідно до отриманого завдання. <i>розпізнає</i> складне синтаксичне ціле за істотними ознаками; правильно <i>інтонує</i> складові частини періоду; <i>характеризує</i> надфразні єдності як синтаксично-стилістичні одиниці літературного мовлення; <i>складає, редагує</i> тексти на соціокультурну тему, використовуючи в них виражальні можливості складних речень; <i>виділяє</i> особливості гіпертексту, сферу його використання; <i>дотримується</i> норм мовленнєвої поведінки в Інтернеті; <i>розуміє</i> поняття дискурсу, <i>зіставляє</i> його з поняттям "текст"; <i>моделює</i> професійний дискурс.</p> <p>Учень (учениця):</p> <p><i>знаходить і обґрунтовує</i> пунктограми в синтаксичних конструкціях різних типів; <i>правильно вживає</i> розділові знаки при прямій мові, діалозі, цитаті, епіграфі; <i>складає</i> таблицю "Розділові знаки в складному реченні"; <i>коментує</i> пунктограми, робить повідомлення за складеними схемами; <i>виконує</i> роботу з елементами творчого конструювання; <i>створює</i> власні висловлювання, <i>складає</i> твір-мініатюру на певну соціокультурну тему з обов'язковим включенням складних речень; <i>виконує</i> тест на повторення</p>
--	--

**Підготовка до державної атестації.
Узагальнення і систематизація
найважливіших відомостей з
основних розділів науки про мову .
(30 год.)**

**Фонетика, орфоєпія, орфографія
української мови**

Експресивні можливості звуків української мови. Асимілятивні, дисимілятивні процеси, подовження, спрощення у групах приголосних.

Основні історичні чергування приголосних звуків при словозміні і словотворенні.

Інтенаційні особливості українського мовлення. Складні випадки наголошення слів. Мовні недоліки у вимові й наголосі та шляхи їх усунення.

Правопис. Складні випадки вживання м'якого знака, апострофа; написання слів іншомовного походження; написання прізвищ та географічних назв, слів разом, окремо, через дефіс; правила переносу та скорочення слів.

Стилістика і культура мовлення

Експресивні можливості звуків української мови. Орфографічний аналіз слів. Редагування тексту з орфографічними помилками.

Використання орфографічного словника для перевірки написання слів та їх форм. Мовні недоліки у вимові й наголосі та шляхи їх усунення.

навчального матеріалу про складне синтаксичне ціле, пряму мову.

редагує текст, де фіксуються порушення синтаксичних і пунктуаційних норм.

Учень (учениця):

уміє знаходити і характеризувати зміни звуків у мовному потоці, при словозміні і словотворенні;

аналізує тексти, стилістичний ефект яких створюється артикуляційними ознаками звуків;

здійснює аудіозапис власного і чужого мовлення й аналізує його;

знає особливості українського наголосу; правильно наголошує слова, при потребі *використовує* орфоєпічний словник і словник наголосів;

виявляє й виправляє орфоєпічні помилки, встановлює їх причину; *коректує* відхилення від норм літературної мови;

уміє знаходити орфограму, визначає її тип, принцип написання; правильно пише й вимовляє слова із цими орфограмами;

усвідомлює правила вживання великої літери, написання прізвищ та географічних назв, слів разом, окремо, через дефіс; слів іншомовного походження; правила переносу та скорочення слів;

знаходить й усуває допущені орфографічні помилки у словах, обґрунтовуючи їх написання правилами правопису;

виконує орфографічний аналіз; *використовує* орфографічний словник для перевірки написання слів та їх форм; *редагує* текст з орфографічними

Лексикологія і фразеологія української мови

Уживання слів у переносному значенні, синонімів, антонімів, омонімів у текстах різних стилів.

Терміни і професіоналізми.
Філологічні, лінгвістичні,
літературознавчі терміни.

Фразеологія художнього мовлення,
наукова, публіцистична, офіційно-ділова.

Морфеміка, словотвір, морфологія української мови

Словотвір іменників на позначення

помилками;

виконує тест на повторення навчального матеріалу з фонетики, орфоєпії, орфографії.

розпізнає метафори, метонімію, синекдоху, слова-омоніми в контекстуальному оточенні; *з'ясовує* відмінність між омонімічним і багатозначним словом;

знаходить і розпізнає тропи, багатозначні слова, синоніми, антоніми, омоніми, *пояснює*, з якою метою вони вжиті в тексті, *визначає* їх роль та доречність використання в текстах різних стилів мовлення, користуючись при цьому тлумачними словниками, а також словниками синонімів, антонімів, омонімів;

визначає ознаки власне українських слів, *характеризує* їх стилістичні функції в тексті;

знаходить у тексті слова іншомовного походження, *пояснює* їх значення на основі словника іншомовних слів, доречно *використовує* їх у мовленні, визначає, які з них мають власне українські синоніми;

обґрунтовує доцільність і правильність уживання філологічних, лінгвістичних, літературознавчих термінів у текстах науково-навчального, офіційно-ділового, публіцистичного стилів;

використовує у мовленні кліше і мовні штампи;

усвідомлює й пояснює причини порушень лексичних норм, явище мовної інтерференції (русизми, полонізми);

комунікативно доречно і правильно *використовує* фразеологізми у мовленні з урахуванням їх стилістичних параметрів і контексту;

правильно *утворює* іменники на позначення назв жителів певного населеного пункту, присвійні прикметники, прикметникові форми від

<p>назв жителів певного населеного пункту. Творення присвійних прикметників. Творення прикметникових форм від різних географічних назв. Основні способи творення дієслів, прислівників. Складні, складноскорочені слова, способи їх творення та написання.</p> <p>Рід і число іменників, їх стилістичні властивості. Відмінювання іменників.</p> <p>Ступені порівняння прикметників. Відмінювання прикметників.</p> <p>Розряди числівників за значенням, їх характеристика. Паралельне використання відмінкових форм числа.</p> <p>Відмінювання займенників. Явище прономіналізації. Правопис займенників.</p> <p>Види, часи, способи дієслів. Особові, родові, числові форми дієслів, їх творення. Перехідні і неперехідні дієслова. Стан дієслова.</p> <p>Творення і правопис дієприкметників і</p>	<p>різних географічних назв; <i>пише</i> твір-мініатюру, роздум-спростування, творчу роботу, дотримуючись норм українського словотвору, використовуючи слова різних способів творення; <i>розрізняє</i> відмінювання іменників чоловічого і середнього родів; <i>пояснює</i> стилістичні функції іменників чоловічого, жіночого, середнього та спільного родів; <i>визначає</i> рід іменників, назв осіб за професією, посадою, званням, правильно їх відмінює; <i>утворює</i> правильно форми вищого і найвищого ступеня порівняння якісних прикметників, відносні і присвійні прикметники; <i>знаходить</i> і <i>виправляє</i> помилки у правописі прикметників різних розрядів; <i>утворює</i> і <i>вживає</i> правильно відмінкові форми числівників; <i>знаходить</i> вивчені орфограми в числівниках, <i>пояснює</i> їх правопис; <i>аналізує</i> тексти щодо стилістичної ролі в них числівників; <i>складає</i> тексти, <i>створює</i> діалоги, використовуючи виражальні можливості числівників; <i>відмінює</i> правильно займенники різних розрядів; <i>помічає</i> і <i>виправляє</i> помилки в написанні і вживанні займенників; <i>аналізує</i> тексти щодо стилістичної ролі в них займенників; <i>створює</i> монологи і діалоги-роздуми з використанням виражальних можливостей займенника для розкриття задуму висловлювання; <i>визначає</i> основні способи творення дієслів, <i>редагує</i> тексти щодо заміни дієслів певного часу, способу; <i>виправляє</i> помилки у їх уживанні та правописі; <i>добирає</i> й комунікативно доцільно <i>використовує</i> дієприкметники та</p>
---	---

<p>дієприслівників. Дієприкметниковий та дієприслівниковий звороти.</p> <p>Морфологічні типи прислівників. Ступені порівняння означальних прислівників. Правопис прислівників і прислівникових сполучень. Мовленнєві помилки у вживанні прислівників і шляхи їх подолання.</p> <p>Правопис складних прийменників та сполучників. Перехід повнозначних слів у прийменники та сполучники. Правопис заперечних часток. Естетична цінність часток і звуконаслідувань.</p> <p>Синтаксис простих і складних речень. Пряма мова. Текст. Пунктуація.</p> <p>Типи підрядного зв'язку у словосполученні. Складні випадки перекладу словосполучень з російської мови українською.</p> <p>Складні випадки координації підмета і присудка. Тире на місці пропущеної зв'язки.</p> <p>Складні випадки кваліфікації другорядних членів речення.</p> <p>Просте ускладнене речення.</p>	<p>дієприкметникові звороти, дієприслівників та дієприслівникові звороти в мовленні;</p> <p><i>складає</i> тексти, монологи, діалоги на певну соціокультурну тему з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, використовуючи їх виражальні можливості;</p> <p><i>уміє</i> утворювати ступені порівняння означальних прислівників; <i>пояснює</i> способи творення прислівників; <i>визначає</i> стилістичні функції прислівника в художніх і наукових текстах;</p> <p><i>складає</i> тексти, <i>створює</i> усні й письмові висловлювання на певну соціокультурну тему, використовуючи прислівник як виражальний засіб мовлення;</p> <p><i>складає</i> тексти, діалоги з урахуванням прийменникових і сполучникових засобів милозвучності;</p> <p><i>редагує</i> тексти, при потребі замінюючи сполучники синонімічними; <i>відрізняє</i> вигуки від часток; <i>аналізує</i> тексти щодо ролі в них вигуків;</p> <p><i>з'ясовує</i> тип зв'язку між словами в підрядному словосполученні, спосіб вираження синтаксичного відношення; <i>перекладає</i> словосполучення з російської мови українською; <i>визначає</i> структуру простого двоскладного речення, способи вираження підмета і присудка, особливості узгодження присудка з підметом;</p> <p><i>утворює</i> прості речення з порівняльними зворотами і складнопідрядні речення з підрядними порівняльними;</p> <p><i>правильно</i> <i>будує</i> текст на соціокультурну тему, використовуючи виражальні можливості означень, прикладок, додатків, обставин,</p>
--	--

<p>Складне речення з різними видами синтаксичного зв'язку.</p> <p>Пряма і непряма мова. Далог. Цитата. Епіграф.</p>	<p>односкладних речень; <i>виправляє</i> помилки у вживанні однорідних членів речення; <i>аналізує</i> й <i>оцінює</i> виражальні можливості простих ускладнених речень у тексті; <i>трансформує</i> складні речення у прості ускладнені й навпаки; <i>редагує</i> складні речення різних типів; <i>виконує</i> синтаксичний розбір багатокomпонентного речення; <i>правильно вживає</i> розділові знаки при прямій мові, діалозі, цитаті, епіграфі.</p>
---	--

Міжпредметні зв'язки

Порівняння, риторичні запитання, риторичні звертання, риторичні оклики, повтор, градація, іронія, каламбур, анафора, епіфора, еліпсис, ремінісценція. Синтаксичні синоніми (художня література).

Мовленнєва (комунікативна) змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учня
<p>Система функціональних стилів сучасної української мови (3 год.)</p> <p>Поняття стилю мовлення: мовні і позамовні ознаки (сфера спілкування, умови і мета спілкування).</p> <p><i>Стилі мовлення:</i> розмовний, науковий, офіційно-діловий, художній, публіцистичний, конфесійний, епістолярний та їх підстилі і жанри. Зміст і структура текстів кожного із стилів, їх характерні мовні засоби, основні жанри.</p> <p>Підрозділи стилістики: стилістика мови (практична) і стилістика мовлення (функціональна).</p> <p><i>Стилістика і культура мовлення</i></p> <p>Комунікативні якості мовлення та їх основні ознаки. Стилістична норма і стилістична помилка.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <p><i>розрізняє</i> стилістику практичну і функціональну, з'ясовує стилістичні норми української літературної мови; <i>з'ясовує</i> особливості стилів мовлення, їх підстилі, основні жанри та характерні мовні засоби; <i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення; <i>добирає</i> мовні засоби залежно від задуму висловлювання, стилю і жанру мовлення; <i>корегує</i> усне мовлення у процесі говоріння, враховуючи реакцію слухача; <i>виконує</i> лінгостилістичний аналіз тексту; <i>добирає</i> з газет, журналів, підручників, художніх творів, у т.ч. в електронній формі, зразки різних функціональних стилів;</p>
<p>Офіційно-діловий стиль (14 год.)</p> <p>Офіційно-діловий стиль: основні ознаки, підстилі, жанри, сфера використання, призначення. Лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості, структура офіційно-ділових текстів різних жанрів.</p> <p>Лінгвістичний аналіз текстів офіційно-ділового стилю. Написання ділових документів різних жанрів: автобіографії, заяви, характеристики, довіреності, резюме, ділового листа,</p>	<p><i>знає</i> основні ознаки офіційно-ділового стилю: точність, неособистий характер, стандартизованість, стереотипність побудови текстів; <i>ознайомлений</i> з дипломатичним, законодавчим, адміністративно-управлінським підстилями; <i>виконує</i> лінгвістичний аналіз текстів офіційно-ділового стилю; <i>вибирає</i> доцільну для ділового спілкування мовленнєву форму; <i>вдосконалює</i> культуру офіційно-ділового</p>

<p>оголошення, розписки, індивідуального звіту.</p> <p>Мовний етикет ділової (телефонної) розмови. Особливості складання повідомлення на електронному носії (електронна пошта).</p> <p>Мовленнєве спілкування в різних навчальних ситуаціях офіційно-ділового характеру.</p> <p>Художній стиль (15 год)</p> <p>Художній стиль: призначення, сфера використання і поширення, основні ознаки. Естетична функція мови у художньому творі.</p> <p>Джерела багатства і виразності українського мовлення. Синонімія як засіб художньої виразності. Особливості синтаксису художнього тексту.</p> <p>Індивідуально-авторський стиль письменника. Монолог у художньому творі: звернений монолог, внутрішній монолог.</p> <p>Аналіз тексту художнього твору (прозового, віршованого).</p>	<p>спілкування;</p> <p><i>застосовує</i> орфографічні й пунктуаційні норми при створенні й відтворенні текстів офіційно-ділового стилю;</p> <p><i>редагує</i> тексти офіційно-ділового характеру, в т.ч. власні;</p> <p><i>веде</i> ділову (телефону) розмову, готує монолог-пояснення до поданої інформації;</p> <p><i>оформляє</i> документи для вступу в університет;</p> <p><i>пише</i> характеристику, автобіографію, заяву, довіреність, розписку;</p> <p><i>готує</i> індивідуальний звіт про роботу в літньому таборі, резюме, діловий лист, оголошення;</p> <p>здійснює самоконтроль, самооцінку, самокорекцію, використовує орфографічні і пунктуаційні норми при створенні і відтворенні текстів.</p> <p><i>знаходить і характеризує</i> риси художнього стилю (образність, емоційність, потетичність, експресивність);</p> <p><i>прослуховує</i> аудіозаписи текстів у виконанні майстрів слова для вдосконалення власної літературної вимови;</p> <p><i>виразно читає</i> тексти (поезії і прози) з дотриманням правил української орфоепії;</p> <p><i>аналізує</i> будову художнього тексту;</p> <p><i>збагачує</i> власне мовлення етнокультурознавчою лексикою, фразеологією на основі творів художньої літератури;</p> <p><i>проводить</i> спостереження за звуковою, інтонаційною організацією художніх творів, <i>наводить</i> приклади використання в художніх текстах алітерації, асонансу, синонімів, антонімів, застарілих слів;</p> <p><i>зіставляє</i> текст одного автора з</p>
---	---

Публіцистичний стиль (14 год.)

Публіцистичний стиль, сфера його використання, призначення, основні ознаки. Лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості публіцистичного стилю. Підстилі.

Основні жанри публіцистичного стилю: нарис, замітка, репортаж, інтерв'ю, стаття, кореспонденція, рецензія. Презентація, реклама. Лінгвістичний аналіз текстів публіцистичного стилю. Роль суспільно-політичної лексики в жанрових формах публіцистичного стилю.

Формування культури публіцистичного мовлення: способи привернення уваги, принципи побудови, засоби структування тексту.

Техніка підготовки ораторського виступу (12 год.).

Практична риторика. Тема, мета публічних виступів. Вибір теми, визначення мети (інформування, переконання, заклик до дії тощо).

Добір матеріалу, його систематизація. Складання бібліографії. Робота із

близькими за темою і жанром творчими уривками творів з метою вияву особливостей індивідуального авторського стилю;

знає сфери використання і призначення публіцистичного стилю, лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості власне публіцистичного, політико-ідеологічного, політико-агітаційного, інформаційного підстилів, їх основні ознаки: поєднання експресивності і стандарту, логічності і образності, емоційності, оціночності;

готує правильно замітку, репортаж, інтерв'ю, статтю, кореспонденцію, рецензію, нарис, презентацію, рекламу, виступ, розгорнуту відповідь;

виконує лінгвістичний аналіз текстів публіцистичного стилю;

здійснює аналіз текстів масової комунікації, мови реклами, радіо і телепередач, промов письменників, політиків, учених;

виявляє типові недоліки тексту публіцистичного стилю, *визначає* способи привернення уваги;

уміє визначати тему виступу з урахуванням інтелектуального рівня слухачів, їхнього віку тощо;

добирає матеріал з урахуванням особливостей формулювання теми, користуючись різними джерелами інформації;

працює з довідковою літературою, складаючи бібліографію з визначених тем;

використовує різні види запису зібраного матеріалу для підготовки до усного виступу;

складає план виступу з ключових слів, виділяючи його основну думку;

будує виступи з урахуванням оригінального вступу, переконливих аргументів, промовистого закінчення;

джерелами інформації. Види запису зібраного матеріалу: докладний запис виступу, його конспект, тези, докладний план і короткий план.

Композиція ораторського виступу. Особливості побудови вступу, основної частини, закінчення.

Добір аргументів і способів активізації мислення та емоційно-почуттєвої діяльності аудиторії. Види аргументації. Способи встановлення контакту зі слухачами.

Мовні засоби оформлення тексту ораторського виступу залежно від мети спілкування й адресата мовлення. Роль репетиції в підготовці до усного виступу. Основні прийоми запам'ятовування тексту ораторської промови.

Вимоги до оратора. Постава, виразність міміки і жестів, їх природність, відповідність змісту викладу.

Виголошення промови. Роль початкової фрази перед виступом.

Вимоги до культури мовлення. Основні способи виступу (читання тексту промови, відтворення його по пам'яті із читанням окремих фрагментів, вільна імпровізація, відповіді на запитання, ведення полеміки). Використання інтонації, жестів, міміки.

Спілкування з аудиторією як творчий процес. Прийоми встановлення і збереження контакту з аудиторією.

Техніка мовлення. Тональність виступу.

Культура ведення дискусій, полеміки, диспутів професійного характеру.

Полемічні прийоми: спростування помилкового твердження фактами, критика доказів опонента, атака запитаннями тощо. Етика полемічної майстерності.

Основні критерії оцінки промови:

виголошує виступ, використовуючи інтонаційні засоби для виділення головної думки;

корегує виступ у разі потреби;

використовує риторичні фігури з метою увиразнення мовлення та досягнення комунікативної мети;

веде полеміку, дискусію, використовуючи полемічні прийоми, дотримуючись етики спілкування;

з метою привернення уваги *застосовує* прийоми звертання, запитання, *апелює* до інтересів аудиторії;

добирає найбільш доцільні виражальні засоби мовного оформлення;

редагує підготовлений текст виступу, вдосконалюючи його зміст і мовне оформлення;

запам'ятовує текст виступу з допомогою різних способів;

вправляється у складанні, проголошенні виступів;

уміє організувати й вести дискусію, активно *бере участь* у дебатах, полеміці;

проводить основну думку через увесь виступ;

використовує різні способи виступу залежно від ситуації спілкування;

дотримується загальноприйнятих етичних та етикетних норм культури спілкування, відпрацьовує орфоепічні навички;

аналізує аудіо-, відеозаписи виступу, *критично оцінює* власний виступ щодо задуму змісту і мовного оформлення, *звертає* увагу на недоліки і прагне їх виправити.

ефективність виступу, інформаційна новизна, логічність розвитку теми, аргументація основних положень, наочність.

Конфесійний стиль (2 год.)

Конфесійний стиль, сфери поширення і головне призначення. Церковні служби, молитва, повчання, проповіді; богослужбові книги, спілкування в конфесіях, культових установах. Переклади Євангелія. Псалми Т.Шевченка. Основні мовні стильові засоби конфесійного стилю. Маркована (конфесійна) лексика. Старослов'янські мовна ознака конфесійного стилю. Інверсійний порядок слів.

Епістолярний стиль (2 год). Сфера поширення і головне призначення епістолярного стилю. Основні мовні стильові засоби епістолярного стилю. Тематика листів. Офіційне й неофіційне листування. Побудова епістолярного тексту.

Українська епістолярна спадщина – невичерпне й незамінне джерело для вивчення життєвого й творчого шляху письменника.

Епістолярний етикет - невід'ємна складова української мовленнєвої культури.

Електронне листування.

з'ясовує сфери поширення, головне призначення, основні мовні стильові засоби конфесійного стилю;
аналізує конфесійну лексику;
пояснює значення архаїчної лексики, старослов'янських;

визначає сферу поширення і призначення епістолярного стилю;
характеризує мовні стильові засоби епістолярного стилю;
ознайомлюється з кращими епістолярними зразками культурної спадщини України;
готує приватні, офіційні листи з використанням етикетних формул;
аналізує мовні засоби листів видатних майстрів слова;

складає лист на електронному носії (електронна пошта).

Міжпредметні зв'язки

Основні види тропів (перифраза, епітет, порівняння, метафора, гіпербола, літота, алегорія, іронія) і стилістичних фігур (інверсія, градація, антитеза, риторичне звертання, паралелізм), їх використання майстрами українського слова (*художня література*).

Звучання слова у віршованому мовленні: асонанс, алітерація, рифма, ритм, поетична інтонація як образні засоби (*художня література*).

Риторичні фігури: риторичне запитання, риторичне звернення, риторичний оклик, риторичне порівняння, метафора, парадокс, іронія, персоніфікація, каламбур, тавтологія.

Церковні служби, молитва, повчання, проповіді; богослужбові книги, спілкування в конфесіях, культових установах (*історія України; література*).

Види мовленнєвої діяльності

Сприймання чужого мовлення	Учень (учениця):
<p><i>Аудіювання (слухання-розуміння)</i> текстів діалогічного і монологічного характеру різних стилів, типів і жанрів мовлення, записаних на різних носіях інформації з метою підготовки до виступу, дискусії, полеміки на професійну тему.</p>	<p><i>уважно слухає, розуміє</i> зміст висловлювання (тривалість звучання художніх текстів 10—11 хв, інших стилів 9—10 хв), що звучить у природньому темпі, адекватно сприймаючи його основну думку, особливості побудови тексту і мовного оформлення;</p>
<p>Різновиди аудіювання (ознайомлювальне, вивчальне, критичне).</p>	<p><i>користується</i> різними видами аудіювання залежно від ситуації спілкування;</p>
<p>Аудіювання зразків ораторського мистецтва.</p>	
<p>Види запису почутого: докладний запис, тези, конспект, докладний і короткий план.</p>	<p><i>робить</i> записи почутого; <i>визначає</i> власне ставлення до змісту, формулюючи висновки щодо сприйнятого;</p>
<p>Читання мовчки текстів діалогічного і монологічного характеру, в т.ч. електронного, різних стилів, типів і жанрів мовлення. Читання переглядове,</p>	<p><i>виділяє</i> необхідну інформацію, <i>критично оцінює й інтерпретує</i> її; <i>користується</i> різними способами засвоєння почутого; <i>помічає</i> особливості мовного оформлення та його недоліки;</p> <p>Учень (учениця): <i>читає</i> тексти різних типів, стилів і жанрів мовлення зі швидкістю 150—360 слів за 1 хв;</p>

<p>ознайомлювальне, вивчальне, ознайомлювально-вивчальне, ознайомлювально-реферативне.</p> <p>Види запису прочитаного: докладний запис, конспект, тези, докладний і короткий план. Бібліографія.</p> <p>Визначення пізнавальної цінності прочитаного.</p> <p>Оцінка використаних автором мовних засобів, аналіз структури тексту.</p> <p>Аналіз мовних засобів щодо адекватності мети висловлювання, відповідності типу, стилю, жанру мовлення.</p>	<p><i>користується</i> різними видами читання; робить записи (план, виписки, тези, конспект) у процесі читання; <i>удосконалює</i> навички різних способів читання;</p> <p><i>самостійно ставить</i> запитання під час читання;</p> <p><i>оцінює</i> прочитане, висловлюючи власну думку;</p> <p><i>виділяє</i> ключові фрази і слова; <i>визначає</i> актуальну інформацію в прочитаному.</p>
<p>Відтворення готового тексту <i>Перекази (навчальні й контрольні). Говоріння.</i></p> <p>Докладний переказ тексту художнього, публіцистичного стилю із творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.).</p> <p><i>Письмо.</i></p> <p>Докладний і стислий перекази текстів художнього і публіцистичного стилів із творчим завданням (висловленням власного ставлення до подій, героїв, їхніх вчинків та ін.).</p> <p>Замітка, репортаж, інтерв'ю, анотація.</p> <p>План розгорнутого усного виступу на суспільно-політичну тему.</p> <p>Тези, конспект публічного виступу.</p> <p>Добірка запитань до прес-конференції.</p> <p>Доповідь для участі в лінгвістичній конференції.</p> <p>Редагування тексту професійної тематики.</p> <p>Ділові папери: автобіографія, заява, характеристика, довіреність, резюме, діловий лист, оголошення, розписка,</p>	<p>Учень (учениця): <i>переказує</i> докладно і стисло прослуханий або прочитаний текст художнього чи публіцистичного стилів мовлення обсягом (для докладного переказу 420 - 520 слів, стислого — в - 1,5 -2 рази більше), за самостійно складеним складним планом (усно і письмово), підпорядковуючи висловлювання темі та основній думці, комунікативному завданню, дотримуючись композиції, мовних, стильових особливостей та авторського задуму;</p> <p><i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення;</p> <p><i>складає</i> план, тези, конспект, замітку, репортаж, інтерв'ю, анотацію на прочитане;</p> <p><i>редагує</i> написане з урахуванням вимог до культури мовлення.</p> <p>оформляє належним чином ділові папери; вдосконалює написане;</p>

<p>індивідуальний звіт, офіційний лист, акт. Протокол (складний).</p> <p>Переклад текстів різних стилів, типів і жанрів мовлення.</p>	<p><i>зберігає</i> авторську думку під час перекладу</p>
<p>Створення власних висловлювань <i>Діалогічне мовлення</i></p> <p>Діалог, складений відповідно до запропонованої ситуації, діалог — обмін думками, враженнями (офіційна і неофіційна розмова); обговорення самостійно обраної теми.</p> <p>Діалог-полеміка, діалог-дискусія, самостійне визначення теми і змісту діалогу.</p> <p>Бесіда на професійну тему. Телефонна ділова розмова. Дискусія з обстоюванням альтернативних точок зору. «Круглий стіл». Прес-конференція.</p>	<p>Учень (учениця): <i>складає і розігрує</i> діалог відповідно до запропонованої ситуації; діалог — обмін думками, враженнями; <i>самостійно визначає</i> тему діалогу і його зміст; <i>висловлює</i> свою думку, добираючи цікаві, переконливі аргументи на захист своєї позиції, у тому числі і з власного життєвого досвіду, змінюючи свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; <i>веде</i> ділову телефонну розмову; <i>дотримується</i> норм української літературної мови та правил мовленнєвого етикету; <i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення. <i>складає</i> запитання до прес-конференції</p>
<p>Монологічне мовлення <i>(навчальні й контрольні види)</i> <i>Говоріння:</i></p> <p>Виступ на зборах, семінарах (підготовлений і заздалегідь не підготовлений).</p> <p><i>Письмо:</i></p> <p>Відгук про твір мистецтва у публіцистичному стилі. Стаття дискусійного характеру публіцистичного стилю. Портретний нарис у публіцистичному стилі. Реферат на професійну тему.</p>	<p><i>готує</i> виступи та виголошує їх під час дискусії, привітальні, інформаційно-коментаторського характеру, добираючи мовні засоби залежно від мети спілкування і адресата мовлення; <i>добирає</i> мовні засоби залежно від задуму висловлювання, стилю і жанру мовлення; <i>корегує</i> усне мовлення у процесі говоріння, ураховуючи реакцію слухача; <i>редагує текст</i> виступу з погляду вимог до культури мовлення; <i>додержується</i> основних правил українського мовленнєвого етикету; <i>оцінює</i> текст з погляду його змісту, форми, задуму і мовного оформлення. <i>самостійно створює</i> чітко структуровані зв'язні тексти; аналізує,</p>

висловлює власну думку про певну подію, ситуацію, прочитаний твір, переглянутий кінофільм (телепередачу).

Соціокультурна змістова лінія

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учня
<p>Українська мовна особистість і Україна</p> <p>Українська мова – мова професійної орієнтації. Слово як носій добра, істини й краси. Риторика "Слово о полку Ігоревім". Риторичний ідеал Ф.Прокоповича. Учення Григорія Сковороди про "сродну працю" й розвиток сучасної особистості людини. Сучасний риторичний ідеал. Мовний портрет як самооцінка власного майбутнього. Українська мовоментальність. Мовосимволи української державності. Роль громадянина у відродженні і зміцненні української державності.</p> <p>Українська мова і національна історія, духовна культура</p> <p>Етнічна культура українського народу, відображена в народних традиціях і звичаях, в усній народній творчості. Мовні знаки – концепти української національної культури. Роль художньої літератури, мистецтва у збагаченні й гармонізації внутрішнього світу.</p>	<p>Учень (учениця): <i>аналізує</i> праці вчених-риторів, готує доповіді, повідомлення про риторичні особливості слова; <i>складає</i> проект власного майбутнього, подає бачення свого місця в майбутньому України, <i>описує</i> пошук перспективних шляхів розвитку Української держави; <i>усвідомлює</i> значення української мови як одного з головних чинників її самовиявлення і світосприйняття; <i>спроможний</i> критично оцінювати свої дії і вчинки, самобутньо мислить; <i>визначає</i> поняття української ментальності, <i>характеризує</i> її ознаки; <i>обґрунтовує</i> зв'язки ментальності української людини з іншими соціокультурними чинниками (родина, народ, нація, Батьківщина, держава); <i>створює</i> тексти з мовосимволами української державності; <i>готує</i> виступ до конференції, диспуту, з проблем мовної культури, функціонування української мови в різних сферах суспільного життя; <i>виконує</i> пошукову роботу з текстами фольклору та художньої літератури для характеристики мовного вираження народної моралі в українців; на основі проведеного опитування <i>аналізує</i> особливості мови жителів міста і села, <i>виступає</i> з повідомленнями про мову засобів масової інформації, мову реклами;</p>

Лінгвокультурні особливості регіонів України

Етнічні регіони України – етнічна біографія українського народу. Волинь, Полісся, Північ, Південь, Схід, Захід, Середня Наддніпрянина, Таврія Поділля, Слобожанщина, Карпати, Буковина.

Мова, родинні і календарні обряди, ремесла жителів різних регіонів України.

Українська мова і світ

Українська мова і культура в сучасному світі. Українська мова і міжкультурна комунікація.

Українська мова в "діалозі культур". Особливості української мови в зіставленні з іншими. Збереження національного в період

на основі текстів історії, фольклору та художньої літератури здійснює історико-культурологічні коментарі до концептів української культури;

виступає з презентацією, *укладає* мовні, літературно-краєзнавчі альбоми етнографічних районів України;

поглиблює знання про історію, культуру свого регіону, відомості з історичної ономастики, топоніміки й мікротопоніміки.

самостійно *опановує* художню літературу, різні види мистецтв з метою збагачення й гармонізації внутрішнього світу; *проводить* дослідження, що стосуються вивчення українського фольклору і письменства у світі;

добирає бібліографічний опис книг з актуальних філологічних проблем;

бере участь у роботі з етнографічними колекціями; *готує* екскурсії, віртуальні подорожі, виставки з лінгвокраєзнавства;

сприймає, аналізує, оцінює прочитані, вивчені чи почуті соціокультурні відомості про Україну й світ, *використовує* їх для досягнення певної пізнавальної, експресивної, комунікативної чи іншої мети;

усвідомлює національно-культурні відмінності між народами й етносами;

глибше *пізнає* культуру українського народу в діалозі інших культур;

розширює уявлення про національну специфіку мовної картини світу, функції мови, взаємозв'язок мови і культури;

виявляє особливості української мови на фоні інших у міжкультурній комунікації;

уміє вилучати соціокультурну інформацію з різних джерел, *опановує* різні способи збору, узагальнення, систематизування лінгвокультурної інформації;

глобалізації.

Українська мова серед інших слов'янських і неслов'янських мов

Відображення в сучасній українській мові культури інших народів. Взаємозбагачення мов як результат взаємодії національних культур.

Спільні традиції слов'ян та їх мовне вираження. Етнічна близькість слов'янських народів. Традиції, звичаї, обряди мешканців, що живуть поряд з українцями. Традиції інших етносів.

Українська мова в Інтернет-джерелах

Філологічні, лінгвістичні Інтернет-сайти, українські мультимедійні CD-навчальні видання. Український мовно-інформаційний фонд НАН України.

Український лінгвістичний портал.

Електронні бібліотеки. Електронні словники, довідники.

Web-сайти шкіл. Web-форуми, телеконференції. Робота з Web-сторінками мовознавців.

Укладання власної електронної бібліотеки

уміє працювати з довідковими матеріалами, центрами української культури;

здійснює етнолінгвістичні розвідки у словниках української мови; *виконує* самостійну пошукову роботу з етнолінгвокультури рідного краю;

готує тематичні екскурсії, зустрічі, олімпіади, вікторини, ігри, конкурси; *укладає* тематичний словник-тезаурус;

опановує сучасні телекомунікаційні технології з професійно-орієнтованою, філологічною метою;

володіє сучасними методами пошуку, обробки, інтерпретації відповідної інформації;

користується філологічними, лінгвістичними Інтернет-сайтами, електронними словниками, довідниками; бере участь у Web-форумах, *працює* з Web-сторінками мовознавців;

бере участь в Інтернет-конференціях;

укладає власну електронну бібліотеку.

Тематика текстів

Національно-мовне виховання особистості в сучасних соціокультурних умовах.

Мовосимволи української державності.

Мовний портрет як самооцінка власного майбутнього.

Мовлене слово –кодекс поведінки.

Українська мова і українська діаспора: реальність, проблеми, перспективи.

Тематика висловлювань учнів

Висловлювання з власного досвіду, з родинного, шкільного, літературного, мистецько-культурного, суспільно-громадянського життя.

Список рекомендованої літератури

Концепції, програми, методичні рекомендації

Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджений Каб. Мін. України 14.01.2004 // Освіта України. - 2004.- №5. - С. 1-13.

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / За ред. С.Ю. Ніколаєва.-К.: Ленвіт, 2003.-273 с.

Пентилюк М., Горошкіна О., Нікітчина А. Концепція навчання української мови в системі профільної освіти //Українська мова і література в гімназіях, колегіумах, ліцеях.- 2006.-№ 9-10.-С.76-84.

Монографії, навчальні посібники

Горошкіна О.М. Лінгводидактичні засади навчання української мови в старших класах природничо-математичного профілю: монографія.-Луганськ: Альма-матер, 2004.-362с.

Данилюк Н. О. Поетичне слово в українській народній пісні: моногр. /Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. — Луцьк : РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. — 511 с.

Дзюбишина-Мельник Н. Я., Дужик Н. С., Єрмоленко С. Я., Ленець К. В., Пустовіт Л. О. Культура мови на щодень / НАН України; Інститут української мови / С.Я. Єрмоленко (ред.). — К. : Довіра, 2000. — 170с.

Домінанти духовного світу українців: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Л. М. Горболіс (упоряд.). — Суми : Університетська книга, 2010. — 300с.

Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови).- К. : Довіра, 1999. — 431с.

Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд / НДІ українознавства. — К. : НДІУ, 2007. — 444с.

Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація.-Дрогобич: Вид. центр "Відродження", 1994.-218с.

Караванський С. Секрети української мови. Науково-популярна розвідка з додатком словничків репресованої та занедбаної української лексики.-К.: УКСП "Кобза", 1994.-152с.

Караман С.О., Мацько Л.І., Караман О. В. Українська мова: Як писати переказ: Навч.-метод. посібник. — К. : Магістр-S, 1998. — 224с.

Коваль А.П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові.- К.: Либідь, 2001.-312с.

Кравець Л.В. Стилістика української мови: Практикум: Навч. посібник для студ. філол. спец. вищих навч. закладів / Л.І.Мацько (ред.). — К. : Вища школа, 2004. — 200с.

Литвин І.В., Литвин С.І. Сучасна українська мова в схемах і таблицях: Навч. посібник. - 2.вид. - К. : А.С.К., 2005. - 95с.

Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова; АПН України; Інститут української філології. — К. : НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2009. — 607с.

Мацько Л. І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови. — К. : Академія, 2007. — 360с.

Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.- К. : Вища школа, 2003. - 311с.

Мацько Л. І., Мацько О. М., Сидоренко О. М. Українська мова: Навч. посіб.. - Донецьк : БАО, 2003. - 480с.

Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручн. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / Л.І.Мацько (ред.). - К. : Вища школа, 2003. - 462с.

Мацюк Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики: [навч. посіб.] / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. — Л. : ВЦ ЛНУ ім.І.Франка, 2009. — 212с.

Миронюк О. М. Історія українського мовного етикету. Звертання / НАН України; Інститут української мови. - К.: Логос, 2006. - 168с.

Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Екскіз української міфології. - К., 1992.-186с.

Пехота О.М., Старева А.М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя. – Монографія. –Миколаїв: Вид-во "Гліон", 2005.-272с.

Потапенко О.І. Цікаве мовознавство.-Біла церква, 1996.-204с.

Семенов О. М. Культура наукової української мови: навч. посіб. — К. : Академія, 2010. — 215 с.

Семенов О.М. Мовне родинознавство (виховний потенціал лінгвокультури рідного краю). Навч. посіб.- К.-Глухів: РВВ ГДПУ, 2003. – 105 с.

Сікорська З. С., Глуховцева К. Д., Горошкіна О. М., Лук'янченко О. Г., Нікітіна А. В. Навчально- дослідна робота з української мови (10-11 класи): Посібник для шк. (кл.) з поглибленим вивч. укр. мови. - Луганськ, 1996. -74с.

Сікорська З.С., Шевцова В.О., Горошкіна О.М. Практикум з української мови: Система навчальних вправ і завдань для класів з поглибленим вивченням української мови (10-11 клас). — Луганськ : Знання, 2000. — 284с.

Содомора А. Наодинці зі словом .-Львів: Центр гуманітарних досліджень Львівського держуніверситету, 1999.-475с.

Українська мова: Збірник текстів для переказів із творчими завданнями / Л.В.Скуратівський, Г.Т.Шелехова, М.Г.Парфьонов, Л.І.Піскорська.- 2-ге вид. переробл. і доповн. –К.: Форум, 2003.-224с.

Українська мова. 11 клас: тексти переказів із творч. завданнями для держ. підсумк. атестації / Л. І. Мацько (кер.проекту). — К. : Генеза, 2008. — 127с.

Українська мова. Тести. 5-12 класи: Посібник /За ред. Н.В.Гуйванюк.- К.: Вид. центр "Академія", 2006.-376с.

Українські приказки, прислів'я і таке інше //Збірник О.В. Марковича та інших. Уклад М. Номис / Упоряд., примітки та вступна стаття М.П.Пазяка.- К.: Либідь.- 1993.- 768 с.

Словники

Биби́к С.П. та ін. Словник епітетів української мови /За ред. Л.О.Пустовіт.-К.: Довіра, 1998.-431с.

Білоус М., Сербенська О. Екологія українського слова. Практичний словник - довідник. –Львів: Вид. центр ЛНУ імені Франка, 2005.- 88с.

Бобух Н.М. Словник антонімів поетичної мови: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Київський міжнародний ун-т. . К. : ВПЦ КиМУ, 2004. . 298с.

Бурячок А. А. Словник синонімів української мови: У 2 т. / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні / А.А. Бурячок (ред.) . К. : Наукова думка, 1999.

Бурячок А.А. Орфографічний словник української мови. . К. : Наукова думка, 2002. . 460с.

Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики: 253 000 слів / В.Т.Бусел (авт., кер. проекту та головн. ред.), В.Т. Бусел (уклад.). - К. ; Ірпінь : Перун, 2004. - 887с.

Вусик О.С.Словник українських синонімів /А.М.Поповський (ред.). - Д. : Січ, 2000. - 424с.

Головащук С.І. Орфографічний словник: 5- 11 класи.- 9. вид. - К. : Освіта, 1996. - 208с

Головащук С.І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник.-К.: Вища школа, 1995.-319с.

Данильцова У.Д. Українська мова на кожен день: Довідник: Для учнів та їх батьків. - К. : Видавництво А.С.К., 2004. - 224с.

Демська О. М., Кульчицький І. М Словник омонімів української мови / Міжнародний фонд "Відродження". - Львів : Фенікс, 1996. - 223с.

Етимологічний словник української мови: У 7-т. /АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Ред. кол. О.С.Мельничук (гол.ред.), І.К.Білодід, В.Т.Коломієць, О.Б.Ткаченко.-Т.1-5.- К.: Наук. думка, 1982-2006.

Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С.Я.Єрмоленко (ред.). — К. : Либідь, 2001. — 224с.

Жайворонок В.В. Велика чи мала літера?: Словник-довідник:Близько 10000 номінацій / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. — 2.вид., стер. — К. : Наукова думка, 2005. — 204с.

Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: словник-довідник / НАН України; Інститут мовознавства ім. О.О.Потебні. — К. : Довіра, 2006. — 703с.

Івченко А.О. Орфографічний словник української мови: Понад 40000 слів. - Х. : Фоліо, 2006. — 765с.

Калашник В.С., Колоїз Ж.В. Словник фразеологічних антонімів української мови. - 3. вид., доп., випр. - К. : Довіра, 2006. - 349с.

Карачун В.Я. Орфографічний словник наукових і технічних термінів: Правопис. Граматика: Понад 30 000 слів. - К. : Криниця, 1999. - 524с.

Кожуховська Л.П. Шкільний фразеологічний словник української мови.-К., 1996.-78с.

Кочерган М.П. Словник російсько- українських міжмовних омонімів. — К. : Академія, 1997. - 400с.

Матейко К. Український народний одяг: Етнографічний словник.-К.: Наук. думка, 1996.-196 с.

Загнітко А.П., Вінтонів М.О., Данилюк І.Г. Найновіший російсько-український українсько-російський словник: 100 000 / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів, І. Г. Данилюк. — Донецьк : БАО, 2010. — 1215 с.

Новий орфографічний словник української мови: Граматика в таблицях : 50000 слів / О.А. Амагуні (голова ред. - худож. ради). - К. : Аконт, 2005. - 414с.

Орфографічний словник для учнів середньої школи: Близько 15000 слів / Л.А.Лисиченко (уклад.), М.Ф.Гетьманец (уклад.). - Х. : Каравела, 1997. - 224с.

Орфографічний словник української мови для школяра. А-Я: Близько 50 000 слів / Н.О.Кошманенко (уклад.). - К. : А.С.К., 2003. - 560с.

Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / М.М. Пещак (уклад.) - К. : Довіра, 2001.

Плачинда С. Словник давньоукраїнської міфології.-К., 1993.-214 с.

Полюга Левко Михайлович. Словник синонімів української мови. - 2.вид. - К. : Довіра, 2006. - 477с.

Полякова Л.О. Український орфографічний словник з граматичними таблицями+ короткий правописний коментар: 80000 слів. — Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. — 496с.

Пономарів О.Д. Фонема г і г: Словник і коментар.-К.: Вид центр "Просвіта", 1997.-40с.

Потапенко О.І., Кузьменко В.І. Шкільний словник з українознавства.- К.: Укр. письменник, 1995.- 291 с.

Різниченко О. Одноримки: Словник омонімів та схожословів. - О. : Друк, 2001. - 408с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716с.

Словарь української мови /За ред. Б.Грінченка. – Т.1-4.-К.: Довіра-Рідна мова, 1997.

Словник іншомовних слів /Уклад. Л.О.Пустовіт та ін.-К.: Довіра, 2000.-1018с.

Словник символів культури України /За заг. ред. В.П.Коцура, О.І.Потапенка, М.К.Дмитренка.-К.:Міленіум, 2002.-260с.

Словник синонімів української мови: В 2 т. /А.А.Бурячок, Г.М.Гнатюк, С.І.Головащук та ін.-К.:Наук.думка, 2001.

Словник української мови. В 11 томах. – К.: Наукова думка, 1971- 1978.

Струганець Л. Культура мови. Словник термінів.-Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.-2000.-87 с.

Україна в словах. Мовоукраїнознавчий словник-довідник /Упор. і кер. Н.Данилевська. - К.: Вид-во "Просвіта", 2004.- 704 с.

Фразеологічний словник української мови. У 2 книгах. Друге видання.– К.: Наукова думка. – 1999. – Кн. 1, 2.

Шевчук С.В. Разом, окремо, через дефіс. А-Я: Орфографічний словник: 32000 слів: Найуживаніші слова і словосполучення. Найновіші запозичення. Спеціальна різногалузева термінологічна лексика. - К. : А.С.К., 2006. - 416с.

Широков В. А., Шевченко І. В., Рабулець О. Г., Костишин М., Пещак М. М. Словники України - інтегрована лексикографічна система. Електронний ресурс / НАН України; Український мовно-інформаційний фонд. - К., 2001. - 1 електрон. опт. диск (CDR)

Юрченко О.С., Івченко А.О. Словник стійких народних порівнянь.-Харків: Основа, 1993. - 176 с.

Янко М. Топонімічний словник України.- К., 1998.- 257с.

Статті

Бабенко О. Плекаймо мовну особистість // Дивослово. – 2004. - №4. – С.56-60.

Богдан С. Мовлення українських дітей і всесвіт рідного слова //Дивослово.-1996.-№4.-С.18-24.

Бондаренко Н. Курс української мови як державної крізь призму українознавства //Дивослово.-1998.-№2.-С.24-26.

Вільчинський Ю. Філософія мови і мова культури //Український освітній журнал.- 1995.-№1.- С.66-70.

Глуховцева К.Д. Етнографічні дослідження Східної Слобожанщини як джерело для вивчення місцевих говірок //Проблеми філології: Зб. наук. праць, присв. 70-річчю інституту. - Луганськ, 1993. - С. 96-106.

Девдера Г. Орфоепічні норми //Урок української. — 2000. - №5-6.-С. 40-41.

Дорошенко О.А. Робота вчителя-словесника в умовах місцевої говірки //Укр. мова і літ. в шк.-1991.-№2.-С.19-23.

Дяченко Л.М. Фольклорна символіка як засіб відображення національного світобачення //Мовознавство.-1997.-№2-3.-С.67-72.

Єрмоленко С. Національна свідомість і виховання української мовної особистості //У зб.: Мовознавство: Тези та повідомлення III Міжнародного конгресу українців.-Х.:Око, 1996.-С.224-229.

Заболотний О.В. Основи науки про мову. Програма спеціального курсу для 10-12 класів філологічного профілю загальноосвітніх навчальних закладів //Диво слово.-2007.-№2.-С.27-34.

Качуровський І. Мова і фоніка //Урок української.-2001.-№6.- С. 24-28.

Ковалів П. Михайло Грушевський про українську мову як важливий чинник етнонаціонального розвитку народу //Народна творчість та етнографія.-2000.-№2-3.-С.43-52.

Коломієць В.Г. Типологічні риси української літературної мови на фоні інших слов'янських мов //Мовознавство.-1992.-С.4-8.

Кононенко В.І. Національно-мовна картина світу. Зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов) // Мовознавство.-1996.-№6.-С.39-46.

Кремень В.Г. Людиноцентризм як філософія творення українського суспільства// Профільне навчання: Теорія і практика. Зб. наук. праць за матеріалами методологічного семінару АПН України.- К.: Педпреса, 2006.-С.7-14.

Лобур Н.В. Культ землі в українській мові // Дивослово.-1996.-№3.-С.22-23.

Марушак Л. Засоби милозвучності української мови, чергування у-в, і-й //Українська мова та література. - 1999. - № 13. - С. 10-11.

Матвійс І.Г. Проблема визначення українських наріч // Мовознавство.-2001.-№2.-С.13-17.

Мацейків М. О. Потєбня: мова як засіб духовного розвитку та національного самоусвідомлення // Українська мова і література в школі.-1993.-№ 11-С.57-59.

Мацько Л.І. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу // Дивослово.- 2006.-№7.-С.2-5.

Мацько Л.І. З якою лексикою вступаємо в ХХІ століття // Урок української.-2001.-№8.-С.14-18.

Мацько Л.І. Текст як об'єкт лінгводидактики в аспекті проблем мовної освіти // Вісник Черкаського ун-ту .-Черкаси.-2004.-Вип. 54.-С.10-14.

Мацько Л.І. Українська мова в системі профільного навчання //Профільне навчання: Теорія і практика. Зб. наук. праць за матеріалами методологічного семінару АПН України.- К.: Педпреса, 2006.-С.105-109.

Мацько Л.І. Українська мова: формування національної свідомості // Педагогіка і психологія. -1996. -№1.-С.67-69.

Мацько Л.І. Формування мовної культури //Педагогічна газета.-2002.-№8-9.

Мельничайко В. Аспекти лінгвістичного аналізу художнього тексту // Дивослово.-1999.-№9.-С.11-13.

Мовчун Л. Чому ж наша мова солов'їна? (Фонетика. Милозвучність мови) //Українська мова та література. - 2002. - № 42.-С. 10-12.

Мусієнко В.П. Українська етнографічна лексика: ідентифікація та типологія // Мовознавство.- 2006.-№ 2-3.-С.130-136.

Семенов О.М. Виховання мовної особистості на засадах української етнопедагогіки // У зб.: Актуальні проблеми української етнопедагогіки / За ред. чл.-кор.АПН України, проф.Скульського Р.П.-Івано-Франківськ, 2001.-С.93-98.

Семенов О.М. Етнолінгвістичний підхід у вивченні назв спорідненості і свояцтва // Українська мова і література в школі.-2002.-№5.- С60-64; №6.- С.44-47.

Семенов О.М. Сучасні інформаційні технології у професійній філологічній освіті: проблеми, пошуки, перспективи // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць / Редкол: І.А.Зязюн (голова) та ін. – К., Вінниця: ДОВ Вінниця, 2004. - Вип. 5 .- С. 631 - 638.

Сербенська О. Наше усне мовлення: 300 запитань і відповідей //Дзвін.-2000.- № 10.-С. 132-139.

Сивачук Н. Збагачення мовленнєвого етикету школярів засобами пареміографії // Поч. шк., 1997.- N4.- С.50-51.

Скुरатівський Л. Світоглядні засади вивчення словесності // Укр. мова і літ. в шк.- 1998.-№1.-С.6.

Содомора А. Дай, Боже, здоров'я! Мовленнєвий етикет // Урок української. – 2005. - №3-4. – С.28-29.

Стельмахович М.Г. Елементи історизму на уроках української мови// Дивослово. – 1996. - № 7. – С.20-23.

Сухомлинський В.О. Слово рідної мови // Укр. мова і літ.-1989.-№.1-С.3-8.

Томильна Г. Назви одягу в побуті і символіці // Урок української .-2000.-№9.- С.19-21.

Ткаченко В.А. Добрий вечір тобі, пане Господарю" (звертання пан, пані в українській мові) // Відродження.- 1995.-N4.-С.72-73.

Чумак В. Культурно-мовні проблеми сучасного мовознавства в Україні //Дивослово.-2001.-№1.-С.63-64.

Форманова С.В. Поняття “мовної картини світу” в сучасній українській літературній мові // У збірн. “Мова і культура. -К.: Вид Дім Д.Бурого, 2001.- Випуск 3, т.2.-С.182-186.

Мовні ресурси в Інтернет-мережі:

yak-my-hovorymo.wikidot.com/ -

<http://velyka-chy-mala-litera.wikidot.com/>

<http://kultura-movy.wikidot.com/>

<http://ponomarov-kultura-slova.wikidot.com/>

<http://nepravylno-pravylno.wikidot.com/>

<http://ros-ukr-idioms.wikidot.com/>

<http://chak-chy-pravylno-my-hovorymo.wikidot.com/>

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 10-11 класів з української мови (філологічний напрям, профіль – українська філологія)

I. Аудіювання (слухання - розуміння)

1. *Перевіряється здатність учня* сприймати на слух незнайоме за змістом висловлювання з одного прослуховування, розуміти мету висловлювання, його зміст; членувати почуте на смислові частини, усвідомлюючи його композиційно-структурні частини, визначати тему й основну думку висловлювання, виражально-зображувальні засоби, усвідомлювати ставлення автора до висловленого, оцінювати почуте, виражаючи особисте ставлення до нього.

2. *Матеріал для контрольного завдання:* зв'язне висловлювання (текст) певного обсягу, стилю, типу і жанру мовлення, монологічного і діалогічного характеру добирається відповідно до вимог програми для кожного класу.

Обсяг тексту (й відповідно тривалість звучання) визначається орієнтовно так:

Клас	Обсяг та час звучання текстів, що належать до			
	художнього стилю		інших стилів	
10-й	900—1000 слів	9—10 хвилин	800—900 слів	8—9 хвилин
11-й	1000—1200 слів	10—12 хвилин	900—1100 слів	9—11 хвилин

3. *Одиниця контролю:* відповіді учнів на запитання за почутим текстом, одержані в результаті виконання тестових завдань з вибірковими відповідями, конструйованими відповідями, відповідями змішаного характеру. У першому випадку до кожного із запитань додаються три і більше варіантів відповідей, у другому – учень самостійно формулює відповідь, у третьому – до тестових із конструйованими відповідями додаються завдання з вибірковими відповідями для перевірки особистого ставлення учня до почутого. Загальна кількість тестових завдань 17-20.

4. *Оцінювання:* правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами; кожне із 12 запитань оцінюється одним балом. Оцінювання здійснюється з огляду на те, що за цей вид діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу). У випадку, коли учень з певних причин не виконав завдання, він має пройти перевірку додатково, щоб отримати відповідний бал.

II. Говоріння та письмо (діалогічне та монологічне мовлення)

Під час перевірки складених учнями висловлювань (діалогів, усних і письмових переказів та творів) ураховується ступінь повноти вираження теми, міра самостійності виконання роботи, ступінь вияву творчих здібностей, особистого ставлення до змісту висловлювання.

Діалогічне мовлення

1. *Перевіряється здатність учнів:*

- а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється;
- б) демонструвати уміння складати діалог відповідно до запропонованої ситуації та мети спілкування; самостійно досягати комунікативної мети; використовувати репліки для підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету; дотримуватися теми спілкування, правил спілкування, норм літературної мови; демонструвати певний рівень вправності у процесі діалогу (стислість, логічність, виразність, доречність, винахідливість тощо);
- в) висловлювати власну позицію щодо теми, яка обговорюється;
- г) аргументувати висловлені тези, ввічливо спростовувати помилкові висловлювання співрозмовника.

Зазначені характеристики діалогу є основними критеріями при його оцінюванні.

2. *Матеріал для контрольних завдань* добирається з урахуванням тематики соціокультурної змістової лінії чинної програми, рівня підготовки, вікових особливостей та пізнавальних інтересів учнів.

3. *Одиниця контролю:* діалог, складений двома учнями.

Обсяг діалогу визначається так:

Клас	Орієнтовна кількість реплік для двох учнів
10-й	16 - 18 реплік
11-й	18 - 22 реплік

4. Оцінювання

Критерії оцінювання

Рівень	Бали	Характеристика складених учнями діалогів
Початковий (Бали цього рівня одержують учні, успіхи яких у самостійном у складанні діалогу поки що незначні)	1	В учня виникають значні труднощі у підтриманні діалогу. Здебільшого він відповідає на запитання лише «так» чи «ні» або аналогічними уривчастими реченнями ствердного чи заперечного характеру.
	2	Учень відповідає на елементарні запитання короткими репліками, що містять недоліки різного характеру, але сам досягти комунікативної мети не може.
	3	Учень бере участь у діалозі за найпростішою за змістом мовленнєвою ситуацією, може не лише відповідати на запитання співрозмовника, а й формулювати деякі запитання, припускаючись помилок різного характеру. Проте комунікативна мета досягається ним лише частково.
Середній (Учень досяг певних)	4	Учень бере участь у діалозі з нескладної за змістом теми, в основному досягає мети спілкування, проте репліки його недостатньо вдалі, оскільки не враховують належним чином ситуацію спілкування, не відзначаються послідовністю,

		доказовістю; наявні помилки в доборі слів, побудові речень, їх інтонуванні.
результатів у складанні діалогу за двома - чотирма критеріями в цілому)	5	Учень бере участь у діалозі за нескладною за змістом мовленнєвою ситуацією, додержується елементарних правил поведінки в розмові, загалом досягає комунікативної мети, проте допускає відхилення від теми; мовлення його характеризується стереотипністю, недостатньою різноманітністю і потребує істотної корекції; наявні мовленнєві огріхи.
	6	Учень успішно досягає комунікативної мети в діалозі з нескладної теми, його репліки загалом є змістовними, відповідають основним правилам поведінки у розмові, нормам етикету, проте їм не вистачає самостійності суджень, їх аргументації, новизни, лаконізму в досягненні комунікативної мети, наявна певна кількість помилок у мовному, інтонаційному оформленні реплік.
Достатній (Учень самостійно, в цілому вправно за більшістю критеріїв складає діалог з теми, яка містить певну проблему, демонструє належну культуру спілкування, проте за деякими з критеріїв (від 2-х до 4-х) його мовлення ще містить певні недоліки.)	7	Діалогічне мовлення учня за своїм змістом спрямовується на розв'язання певної проблеми, загалом є змістовним, набирає деяких рис невимушеності; з'являються елементи власної позиції щодо предмета обговорення; правила спілкування в цілому витримуються, але ще наявні істотні недоліки (за 4-ма критеріями); невисокий рівень самостійності й аргументованості суджень; трапляються відхилення від теми, помилки в мовному, орфоепічному оформленні реплік.
	8	Учень загалом вправно бере участь у діалозі за ситуацією, що містить певну проблему, досягаючи комунікативної мети, висловлює судження і певною мірою аргументує їх за допомогою загальновідомих фактів; у діалозі з'являються елементи оцінних характеристик, узагальнень, що базуються на використанні прислів'їв і приказок, проте допускаються певні недоліки за кількома критеріями (3-ма).
	9	Учень самостійно складає діалог з проблемної теми, демонструючи загалом достатній рівень вправності й культури мовлення (чітко висловлює думки, виявляє уміння сформулювати цікаве запитання, дати влучну, дотепну відповідь, здебільшого виявляє толерантність, стриманість, коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника), але в діалозі є окремі недоліки за 2-ма критеріями, наприклад: нечітко виражається особиста позиція, аргументація не відзначається оригінальністю тощо.

Високий (Учень демонструє високу культуру спілкування, переконливо аргументує свої думки стосовно проблемної теми, дає можливість висловитися співрозмовникові; може зіставити різні погляди на той самий предмет, наводити аргументи “за” і “проти”)	10	Учень складає діалог за проблемною ситуацією, демонструючи належний рівень мовленнєвої культури, уміння формулювати думки, обґрунтовуючи власну позицію, виявляє готовність уважно і доброзичливо вислухати співрозмовника, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; додержується правил мовленнєвого етикету; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу відповідає нормам, проте за одним із критеріїв можливі певні недоліки.
	11	Учень складає діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми (або ж сам визначає проблему для обговорення), переконливо й оригінально аргументує свою позицію, зіставляє різні погляди на той самий предмет, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, виявляє повагу до думки іншого; структура діалогу, мовне оформлення реплік діалогу відповідає мовним нормам.
	12	Учень складає глибокий за змістом і досконалий за формою діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми (або ж сам визначає проблему для обговорення), демонструючи уміння уважно і доброзичливо вислухати співрозмовника, коротко, виразно й оригінально формулює свою думку, добирає цікаві, влучні, дотепні, переконливі аргументи на захист своєї позиції, в тому числі й з власного життєвого досвіду, зіставляє різні погляди на той самий предмет; здатний змінити свою думку в разі незаперечних аргументів іншого; дотримується правил поведінки і мовленнєвого етикету під час діалогу.

Монологічне мовлення

Говоріння (усні переказ і твір), письмо (письмові переказ і твір)

1. Перевіряється здатність учня:

а) виявляти певний рівень обізнаності з теми, що розкривається (усно чи письмово);

б) демонструвати уміння: будувати висловлювання певного обсягу, добираючи й упорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал (епізод із власного життєвого досвіду, прочитаний або прослуханий текст, епізод із кінофільму, сприйнятий (побачений чи почутий) твір мистецтва, розповідь іншої людини тощо); враховувати мету спілкування, адресата мовлення; розкривати тему висловлювання; виразно відображати основну думку висловлювання, диференціюючи матеріал на головний і другорядний; викладати матеріал логічно і послідовно; використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови; додержуватися єдності стилю;

в) виявляти власне ставлення до предмета висловлювання, розуміти можливість різних тлумачень тієї самої проблеми;

г) виявляти певний рівень творчої діяльності, зокрема трансформувати одержану інформацію, відтворюючи її докладно, стисло, вибірково, своїми словами, змінюючи форму викладу, стиль тощо відповідно до задуму висловлювання; створювати оригінальний текст певного стилю; аргументувати висловлені думки, переконливо спростовувати помилкові докази; викладати матеріал виразно, доречно, виявляючи при цьому багатство лексичних і граматичних засобів.

Перевірка здатності **говорити** (усно переказувати чи створювати текст) здійснюється індивідуально: учитель пропонує певне завдання (переказати зміст матеріалу докладно, стисло, вибірково; самостійно створити висловлювання на відповідну тему) й дає учневі час на підготовку.

Перевірка здатності **письмово** переказувати і створювати текст здійснюється фронтально: учням пропонується переказати прочитаний учителем (за традиційною методикою або самостійно прочитаний) текст чи інший матеріал для переказу або самостійно написати твір.

2. Матеріал для контрольного завдання.

а) Переказ. Переказ із творчим завданням

Матеріалом для переказу (усного / письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал із газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо. При написанні переказу із творчим завданням, учням одночасно пропонується і написання творчої роботи, яка безпосередньо пов'язана зі змістом переказу.

У тому разі, коли матеріал читається безпосередньо перед контрольною роботою, обсяг тексту орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість слів
10-й	370 - 420
11-й	420 - 520

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5-2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути в межах пропонованих для певного класу норм.

Тривалість звучання усного переказу – 3-5 хвилин.

Обсяг творчого завдання до переказу, виконаного письмово:

Клас	Кількість сторінок
10-й	1,5—2,0
11-й	2,0—3,0

б) Твір

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та

проаналізованого художнього твору; а також пропонувані для окремих учнів допоміжні матеріали (якщо обирається варіант диференційованого підходу до оцінювання).

3. *Одиниця контролю*: усне/письмове висловлювання учнів.

Обсяг письмового твору, складеного учнем, орієнтовно визначається так:

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0—3,5
11-й	3,5—4,5

4. Оцінювання

У монологічному висловлюванні оцінюють зміст і форму (мовне оформлення). За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку — за зміст, а також якість мовного оформлення.

За письмове мовлення виставляють також одну оцінку: на основі підрахунку допущених недоліків за зміст і помилок за мовне оформлення, враховуючи їх співвідношення.

Рівень	Бали	Характеристика змісту виконаної роботи	Грамотність	
			орфографія і пунктуація	лексична граматична і стилістична
Початковий (Бали цього рівня одержують учні, які не досягають значного успіху за жодним із визначених критеріїв)	1	Учень будує лише окремі, не пов'язані між собою речення; лексика висловлювань дуже бідна.	15—16 і більше	9—10
	2	Учень будує лише окремі фрагменти висловлювання; лексика і граматична будова мовлення бідна й одноманітна.	13—14	
	3	За обсягом робота складає менше половини від норми; висловлювання не є завершеним текстом, хибує на непослідовність викладу, пропуск фрагментів, важливих для розуміння думки; лексика і граматична будова збіднені.	11—12	
Середній (Учень будує текст, що за критерієм обсягу, повноти відтворення інформації і зв'язності значною мірою задовольняє норму, але за	4	Усне чи письмове висловлювання за обсягом складає дещо більше половини від норми і характеризується певною завершеністю та зв'язністю; проте є недоліки за рядом показників (до 7-и); характеризується неповнотою і поверховістю в розкритті теми, порушенням послідовності викладу; не розрізняється основна і другорядна інформація; добір слів не завжди вдалий (у разі переказу — не використано авторську лексику).	9—10	7—8
	5	За обсягом робота наближається до норми, в цілому є завершеною; тема значною мірою розкрита, але трапляються недоліки за низкою показників (до 6-и), зокрема поверховість висвітлення теми, брак єдності стилю та ін.	7—8	

іншими критеріями результати істотно нижчі)	6	За обсягом висловлювання сягає норми, його тема розкривається, виклад у цілому зв'язний, але робота характеризується недоліками за кількома показниками (до 5-и): помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий тощо.	5—6	
Достатній (Учень досить вправно буде текст за більшістю критеріїв, але за деякими з них ще допускає недоліки)	7	Учень самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст (у разі переказу — з урахуванням виду переказу), вдало добирає лексичні засоби (в разі переказу — використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але в роботі є недоліки (до 4-ьох), наприклад: відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; основна думка не аргументується тощо.	4	5—6
	8	Учень самостійно буде достатньо повне (в разі переказу — з урахуванням його виду), осмислене, в цілому самостійно і вдало написане висловлювання, проте трапляються ще недоліки за певними показниками (до 3-ох).	3	
	9	Учень самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст (у разі переказу — з урахуванням його виду); розкриває тему, висловлює основну думку (у переказі — авторську позицію); вдало добирає лексичні засоби (в переказі використовує авторські засоби виразності, образності мовлення); однак припускається окремих недоліків (за 2-ома показниками): здебільшого це відсутність виразної особистісної позиції чи належної її аргументації тощо.	1 + 1 (негруба)	
Високий (Учень вправно за змістом і формою буде текст; висловлює й аргументує свою думку; вміє зіставляти різні погляди на той самий предмет, оцінює аргументи на їх доказ, обирає один із них; буде висловлювання відповідно до особливостей певної мовленнєвої ситуації, комунікативного завдання.)	10	Учень самостійно буде послідовний, повний текст, урахує комунікативне завдання, висловлює власну думку, певним чином аргументує різні погляди на проблему; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, різноманітністю використання морфологічних категорій, синтаксичних конструкцій; досягнута стильова єдність і виразність тексту, допущено один мовленнєвий недолік і недолік у змісті.	1	3
	11	Учень самостійно буде оригінальний, повний текст, урахує комунікативне завдання; в ній чітко виражена особиста життєва позиція; зміст викладається послідовно, з переконливими доказами тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; фактичних помилок немає; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, різноманітністю використання морфологічних категорій, синтаксичних конструкцій; досягнута стильова єдність і виразність тексту, допущено один мовленнєвий недолік.	1 (негруба)	2
	12	Учень самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації; аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, усвідомлює можливості використання тієї чи іншої інформації для розв'язання певних життєвих проблем; робота відзначається естетичною вартістю, багатством слововживання, бездоганним мовним оформленням.	—	1

III. Читання

Контрольна перевірка **читання вголос** в 10-11 класах не здійснюється.

Читання мовчки

1. *Перевіряється здатність учнів:*

а) читати незнайомий текст із належною швидкістю, розуміти й запам'ятовувати його зміст після одного прочитування, розуміти причинно-наслідкові зв'язки; тему й основну думку; виражально-зображувальні засоби прочитаного тексту;

б) давати оцінку прочитаному.

Перевірка вміння читати мовчки здійснюється фронтально.

2. *Матеріал для контрольного завдання:* незнайомі учням тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення, що включають монологічне та діалогічне мовлення (відповідно до вимог програми для кожного класу).

Текст добирається так, щоб учні, які мають порівняно високу швидкість читання, витрачали на нього не менше 1 - 2 хвилини часу і були нормально завантажені роботою. Обсяг текстів для контрольного завдання визначається так:

Клас	Обсяг тексту для читання мовчки	
	художнього стилю	інших стилів
10-й	810—900 слів	600—660 слів
11-й	900—1000 слів	660—800 слів

3. *Одиниця контролю:* відповіді учнів на запитання тестового характеру, складені за текстом, який пропонується для читання, а також швидкість читання.

4. *Оцінювання:* Оцінювання читання мовчки здійснюється за двома параметрами: розуміння прочитаного та швидкість читання. Розуміння прочитаного виявляється за допомогою тестової перевірки: правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється двома балами, а кожне із 12 запитань оцінюється одним балом (наприклад, вибір правильних відповідей на 12 запитань дає 12 балів). Швидкість читання мовчки по класах оцінюється із урахуванням таких норм:

Клас	Швидкість читання мовчки (слів за хвилину)
10-й	150—300
11-й	160—360

IV. Оцінювання мовних знань і вмінь

1. *Перевірці підлягають* знання і вміння з мови, які необхідні передусім для правильного використання мовних одиниць.

Перевірка здійснюється фронтально в письмовій формі із застосуванням завдань тестового характеру.

Учням пропонується розпізнавати вивчені мовні явища; групувати, класифікувати; сполучати слова, доповнювати, трансформувати речення, добираючи належну форму слова, потрібну лексему, відповідні засоби зв'язку між частинами

речення, між реченнями у групі пов'язаних між собою речень тощо; виявляти розуміння значення мовних одиниць та особливостей їх використання в мовленні.

2. Для контрольної перевірки використовуються завдання тестового характеру.

3. *Одиниця контролю:* вибрані учнями правильні варіанти виконання завдань тестового характеру та самостійно дібрані приклади.

Оцінювання правописних (орфографічних і пунктуаційних) умінь учнів

Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий *диктант*.

1. *Перевірки підлягають* уміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила і словникові слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; належним чином оформляти роботу. Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

2. *Матеріал для контрольного завдання.* Для контрольного текстового диктанту використовується текст обсягом:

Клас	Кількість слів у тексті із виконаним граматичним завданням	Кількість слів у тексті без виконаного граматичного завдання
10-й	170 - 180	170 - 190
11-й	180 - 200	190 - 230

3. *Одиниця контролю:* текст, записаний учнем з голосу вчителя.

4. *Оцінювання.* Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких критеріїв: виправляються, але не враховуються такі орфографічні і пунктуаційні помилки: 1) у словах з написаннями, що не перевіряються, над якими не проводилася спеціальна робота; 2) у передачі так званої авторської пунктуації; повторювані помилки (помилка в тому самому слові, яке повторюється в диктанті не більше трьох разів), кожна наступна вважається однією помилкою; 3) однотипні (помилки на одне й те ж правило), але в різних словах, вважаються різними помилками; до негрубих відносять винятки з усіх правил; написання великої букви у складних власних назвах; випадки написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками; у випадках, коли замість одного розділового знака поставлений інший; 4) у випадках, що вимагають розрізнення *не і ні* (у сполученнях *не хто інший, як...; не що інше, як...; ніхто інший не...; ніщо інше не...*); у пропуску одного із сполучуваних розділових знаків або в порушенні їх послідовності; 5) п'ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки; орфографічні та пунктуаційні помилки на неопрацьовані правила виправляються, але не враховуються.

Нормативи оцінювання по класах:

Бали	Кількість помилок	Бали	Кількість помилок
1	15—16 і більше	7	4
2	13—14	8	3
3	11—12	9	1+1 (негруба)
4	9—10	10	1
5	7—8	11	1 (негруба)
6	5—6	12	—

Контрольна перевірка здійснюється фронтально та індивідуально. Фронтально оцінюються аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ та письмовий твір, мовні знання та вміння. Індивідуально оцінюються говоріння (діалог, усний переказ, усний твір).

Перевірка мовних знань та вмінь здійснюється за допомогою завдань тестового характеру (на їх виконання відводиться 15-20 хвилин уроку) залежно від характеру виучуваного матеріалу. Решта часу контрольного уроку може бути використана на виконання завдань з аудіювання, читання мовчки.

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольної (тестової) роботи з мовної теми. Оцінку за семестр виставляють на основі тематичного оцінювання.

Оцінювання говоріння здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок для того, щоб кожний учень одержав мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору. Для цих видів робіт не відводиться окремих уроків, а оцінки виводяться один раз на рік і виставляються в колонки без дати.

Форми контролю	10 клас		11 клас	
	ПЕРЕВІРКА МОВНОЇ ТЕМИ*	3	3	3
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант**	1	1	1	1
Аудіювання*	1	1	1	1
Читання мовчки*	1		1	

Рівні оцінювання (самооцінювання) учнів

Рівні володіння усним мовленням

(шкала самооцінювання)

Аудіювання

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень розуміє значні за обсягом висловлювання лекції, стежить за складною аргументацією на знайомі теми, розуміє більшість теле- і радіоновин, програми про поточні події, більшість фільмів літературною мовою.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень розуміє довготривале мовлення, навіть не досить чітко структуроване або в якому зв'язність прихована й не виражена експліцитно, розуміє програми телебачення і фільми без надмірних зусиль.

Читання

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень читає статті та повідомлення із сучасних проблем, автори яких займають особливу позицію або мають особливе бачення, здатний осмислювати сучасну прозу, поезію, драму.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень читає і розуміє великі за обсягом складні документальні й літературні тексти, спеціалізовані статті, оцінює особливості їх стилю, розуміє і володіє практично всіма формами писемного мовлення, в тому числі абстрактними, розуміє складні у структурному чи лінгвістичному плані тексти, зокрема такі, як підручники, спеціалізовані статті, літературні праці.

Діалогічне мовлення

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень достатньо невимушено бере активну участь у діалозі, дискусії, аргументуючи свої судження.

11 клас – рівень компетентного (автономного) користувача

Учень зв'язно висловлюється, чітко й лаконічно формулює думку, аргументує її, невимушено спілкується зі своїми співрозмовниками, бере участь у розмові чи дискусії, вільно застосовуючи ідіоматичні звороти та розмовні слова і вирази, розрізняючи найтонші відтінки смислу.

Монологічне мовлення

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень вільно висловлюється стосовно широкого кола питань, аргументуючи власну думку.

11 клас – рівень компетентного (автономного) користувача

Учень вільно висловлюється стосовно складних тем, складає монологічне висловлювання в певному стилі, дає вичерпні відповіді на поставлені запитання, аргументує власну думку, робить логічні висновки й узагальнення.

Якісні аспекти усного мовлення

Діапазон

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень вільно володіє мовою, робить точні описи, зв'язно висловлюється на найбільш загальні теми, використовуючи при цьому складні мовленнєві звороти.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень демонструє високу гнучкість мовлення, формулюючи думки з використанням різноманітних мовленнєвих засобів з метою передачі найтонших відтінків значень, виділення, диференціації та усунення двозначності, застосовує великий набір ідіоматичних виразів, формулює чіткі висловлювання в певному стилі на різні (загальні, професійні або побутові) теми,.

Правильність

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень демонструє високий ступінь граматичного контролю, не робить помилок, які призводять до непорозуміння, і може самостійно виправити більшість своїх помилок.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень систематично підтримує високий рівень граматичної правильності; різні за типами помилки допускає рідко; в основному самостійно виправляє помилки, здійснює постійний граматичний контроль складного мовлення.

Швидкість

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень продукує мовленнєві відрізки в досить швидкому темпі, при цьому довгих пауз у мовленні небагато.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень висловлюється спонтанно і поширено, з природною розмовною швидкістю, попереджує й легко усуває будь-які труднощі так, що співрозмовник цього не помічає.

Взаємодія

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень може починати бесіду, висловлюватися належно, закінчувати бесіду, коли це потрібно, хоча не завжди може це робити вдало; підтримує дискусію на знайомі теми, залучаючи до неї інших співрозмовників.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень може вибрати потрібну фразу з наявних для власної репліки, щоб підтримати розмову і вправно донести смисл свого висловлювання на рівні з іншими співрозмовниками; легко і вправно здійснює спілкування, добираючи й застосовуючи невербальні та інтонаційні засоби; може брати участь у дискусії, компетентно підтримуючи розмову.

Зв'язність

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень може використовувати обмежену кількість схем зв'язку, його висловлювання носять точний, зв'язний характер, навіть якщо в ньому трапляються деякі "стрибки" під час тривалого говоріння.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень може продукувати чітке, вільне, зв'язне висловлювання, застосовуючи доречні різноманітні структури й широкий набір засобів зв'язку.

Писемне мовлення (письмо)

10 клас - рівень незалежного користувача

Учень може написати чіткий, детальний текст на широке коло тем, пов'язаних із власними інтересами, есе чи доповідь, лист, узагальнюючи інформацію або наводячи відповідні аргументи, наголошуючи на особистому ставленні до подій.

11 клас - рівень компетентного (автономного) користувача

Учень може виражати думки у формі чіткого, добре структурованого тексту, висловлюючись досить поширено, у формі листа, твору або доповіді на складні теми, підкреслюючи те, що здається найважливішим відповідно до уявного читача.

Учень може легко написати чіткий, послідовний текст у певному стилі, складні листи, доповіді і статті, представляючи проблему (предмет розгляду) за допомогою ефективної логічної структури, що дозволяє адресату виділити й запам'ятати значущі пункти. Може писати резюме та огляди професійних або літературних праць власні літературні твори.

